

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2017. ГОДИНУ

О ПОТРЕБИ РЕГУЛИСАЊА ЦЕНА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ ЗА
ГАРАНТОВАНО СНАБДЕВАЊЕ

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2017. ГОДИНУ

О ПОТРЕБИ РЕГУЛИСАЊА ЦЕНА ЗАКУПА РЕЗЕРВЕ СНАГЕ ЗА
СИСТЕМСКЕ УСЛУГЕ СЕКУНДАРНЕ И ТЕРЦИЈАРНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2017. ГОДИНУ

О НЕОПХОДНОСТИ ЗАДРЖАВАЊА РЕЗЕРВНОГ СНАБДЕВАЊА
ЕЛЕКТРИЧНОМ ЕНЕРГИЈОМ

На основу члана 39. став 1. и члана 56. тачка 5), а у вези са чланом 89. став 1. и чланом 194. Закона о енергетици („Службени гласник РС, број 145/15),

Савет Агенције за енергетику Републике Србије на 370. седници од 31. маја 2017. године донео је

ОДЛУКУ

1. Усваја се текст Извештаја за 2017. годину о потреби регулисања цена електричне енергије за гарантовано снабдевање.
2. Усваја се текст Извештаја за 2017. годину о потреби регулисања цена закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације.
3. Усваја се текст Извештаја за 2017. годину о неопходности задржавања резервног снабдевања електричном енергијом.
4. Извештаји из тач. 1-3. ове одлуке одштампани су уз ову одлуку и чине њен саставни део.
5. Ова одлука објављује се на интернет страници Агенције за енергетику Републике Србије (www.aers.rs).

Савет Агенције за енергетику Републике Србије

Број: 281/2017-Д-I
Датум: 31.05.2017. године

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2017. ГОДИНУ

О ПОТРЕБИ РЕГУЛАЦИЈЕ ЦЕНА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ ЗА ГАРАНТОВАНО СНАБДЕВАЊЕ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Законским одредбама које су усклађене са трећим пакетом европских директива којима се, између осталог, регулише и тржиште електричне енергије и природног гаса, предвиђено је да Агенција за енергетику Републике Србије (у даљем тексту: Агенција), сваке године анализира потребу регулисања цена електричне енергије за гарантовано снабдевање, односно утврди да ли су се стекли услови да се престане са регулацијом цена електричне енергије за домаћинства и мале купце.

Закон је уједно утврдио и који су критеријуми на основу којих ће Агенција оцењивати потребу регулације цена електричне енергије за гарантовано снабдевање, као и које институције и министарства треба да доставе податке и оцене из своје надлежности, за потребе израде ове анализе.

Као подлога за израду анализе, коришћени су превасходно подаци које Агенција прикупља од енергетских субјеката кроз редовно обављање својих послова, као и студије и анализе надлежних владиних тела, односно оних које је Светска банка самостално или у сарадњи са другим институцијама (Републички завод за статистику) радила везано за мапу сиромаштва, односно енергетско сиромаштво. Сходно законским одредбама, Агенција је затражила од Комисије за заштиту конкуренције и користила њихову оцену и ставове везане за остварени ниво конкурентности на домаћем тржишту електричне енергије, као и оцену Министарства рударства и енергетике за сагледавање достигнутог степена заштите енергетски угрожених купаца. Такође, као подлога за израду анализе коришћени су ACER¹ и CEER² извештаји, као и студије које је ENTSO-E³ радио за потребе десетогодишњих планова развоја. Сходно томе, покушано је да се алати које се користе у европским земљама за анализу отворености тржишта електричне енергије, употребе и у овој анализи и да се хармонизују са европском праксом. Агенција је, приликом израде ове анализе, користила помоћ консултаната, који је обезбеђен кроз техничку помоћ добијену од USAID/NARUC. Помоћ консултаната је била строго техничке природе и није служила ни као отворена подршка, ни као сигнал за доношење закључака или давање образложења садржаних у коначној процени.

¹ ACER - Agency for the Cooperation of Energy Regulators

² CEER - The Council of European Energy Regulators

³ ENTSO-E - European Network of Transmission System Operators for Electricity

1. ЗАКОНСКЕ ОСНОВЕ ЗА РЕГУЛАЦИЈУ ЦЕНА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ ЗА ГАРАНТОВАНО СНАБДЕВАЊЕ

Одредбом члана 88. Закона о енергетици („Службени гласник РС”, број 145/14) прописано је да, поред других, регулисане цене могу бити и **цене електричне енергије за гарантовано снабдевање**. Агенција једанпут годишње анализира потребу регулисања наведених цена на основу:

- 1) оствареног нивоа конкурентности на домаћем тржишту електричне енергије;
- 2) достигнутог степена заштите енергетски угрожених купаца;
- 3) развоја регионалног тржишта електричне енергије и
- 4) процене расположивих прекограничних капацитета

и припрема и објављује извештај о потреби даљег регулисања тих цена.

Када Агенција утврди да је престала потреба за регулацијом цене електричне енергије за гарантовано снабдевање, дужна је да о томе обавести Министарство, које ће онда, у року од шест месеци, да спроведе поступак јавног тендера.

2. ОСТВАРЕН НИВО КОНКУРЕНТНОСТИ НА МАЛОПРОДАЈНОМ ТРЖИШТУ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ У СРБИЈИ У 2016. ГОДИНИ

2.1 Увод

Ефикасна конкуренција на малопродајном тржишту електричне енергије је одраз структуре тржишта и активности учесника (снабдевача и крајњих купаца) који учествују на њему, а она захтева, између осталог:

- довољан број снабдевача који активно учествују на малопродајном тржишту електричне енергије, као резултат могућности слободног уласка нових снабдевача на тржиште и ефикасних ценовних сигнала доступних свим учесницима на тржишту,
- могућност избора - у форми нижих цена и/или квалитетнијих услуга - за купце активне на малопродајном тржишту електричне енергије и
- ефикасан процес промене снабдевача.

Структура малопродајног тржишта електричне енергије је превасходно условљена могућношћу слободног уласка нових снабдевача на тржиште, односно отклањањем административно-техничких, правних и регулаторних препрека, као и лакоћом изласка са тржишта.

У циљу развоја ефикасне конкуренције на малопродајном тржишту електричне енергије, Агенција, има задатак да, у прописаним оквирима, предузима мере којима се елиминишу, или у што већој мери ублажавају улазне баријере, како би се омогућило учешће што већег броја снабдевача на тржишту, односно створиле претпоставке за улазак нових конкурената.

За потребе оцене ефикасности функционисања малопродајног тржишта електричне енергије у Србији, односно оствареног нивоа конкурентности, Агенција ће у наредном периоду, када се за то стекну услови, утврдити појединачне показатеље које ће пратити, вредновати (утврдити захтеване вредности), одредити пондере за потребу израчунавања јединственог (свеобухватног) показатеља конкурентности и пратити их у дужем временском периоду и оцењивати њихово кретање, у циљу ефикаснијег функционисања тржишта.

У Србији се издвајају два сегмента малопродајног тржишта електричне енергије:

- малопродајно тржиште за крајње купце који купују електричну енергију на слободном тржишту електричне енергије (комерцијално снабдевање) и
- малопродајно тржиште за крајње купце који купују електричну енергију на регулисаном тржишту (гарантовано снабдевање).- домаћинства и мали купци.

2.2 Малопродајно тржиште - комерцијално снабдевања

Развој слободног малопродајног тржишта за комерцијално снабдевање према количини и структури продате електричне енергије по годинама се одвијао следећом динамиком:

Табела 2-1: Учешће снабдевача у продаји крајњим купцима на слободном тржишту

Снабдевач	Енергија (MWh)			Учешће (%)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Снабдевач 1	8.120.346	9.638.724	11.070.062	95,6	98,1	95,4
Снабдевач 2	228.772	78.776	246.056	2,7	0,8	2,1
Снабдевач 3	18.313	5.954	112.864	0,2	0,1	1,0
Снабдевач 4	44.906	8.798	55.411	0,5	0,1	0,5
Снабдевач 5	2.268	44.726	37.512	0,0	0,5	0,3
Снабдевач 6	90	46.412	35.442	0,0	0,5	0,3
Снабдевач 7	79.583		10.107	0,9	0,0	0,1
Снабдевач 8			8.328	0,0	0,0	0,1
Снабдевач 9			6.894	0,0	0,0	0,1
Снабдевач 10			6.794	0,0	0,0	0,1
Снабдевач 11			4.204	0,0	0,0	0,0
Снабдевач 12			4.171	0,0	0,0	0,0
Снабдевач 13			3.589	0,0	0,0	0,0
Снабдевач 14			1.466	0,0	0,0	0,0
Укупно:	8.494.278	9.823.390	11.602.900	100,0	100,0	100,0

Од 1. јануара 2014. године, право на регулисане цене за крајње купце су имали само домаћинства и мали купци, с тим што су домаћинства од 1. јануара 2015. године стекла право да слободно бирају снабдевача на тржишту електричне енергије. Укупно продата енергија на комерцијалној основи од 2014. године је годишње расла: за 16% у 2015.г. у односу на 2014, односно 18% у 2016.г. у односу на 2015.г. Такође, учешће продате енергија на комерцијалној основи у односу на укупну продају крајњим купцима је расло по годинама у следећим процентима: 32,8% у 2014, 36,3% у 2015. и 43,3 % у 2016. години. Међутим, раст продаје електричне енергије на комерцијалној основи у периоду 2014-2016. година није последица преласка великог броја купаца који имају право на регулисане цене на снабдевање на комерцијалној основи, већ је последица нејасноћа у третману превасходно малих купаца, тако да су у 2014 и 2015. години многи купци који нису имали законско право на регулисане цене за крајње купце и даље снабдевани по регулисаним ценама.

На слободном тржишту је присутан велики број снабдевача, али мало њих користи право да снабдева крајње купце.

Табела 2-2: – Број снабдевача крајњих купаца на слободном тржишту у периоду 2014-2016.

Снабдевање крајњих купаца на слободном тржишту	2014	2015	2016
Број лиценцираних снабдевача	86	86	60
Број снабдевача који су снабдевали крајње купце	7	6	14

Раст броја снабдевача који су снабдевали крајње купце у 2016. години, указује да постоји тржишни потенцијал који тек треба да буде остварен у наредним годинама.

2.2.1 Концентрација тржишта

Тренутно је у Србији ниво концентрације слободног тржишта за крајње купце изузетно висок. Најчешћи показатељи структуре тржишта, односно његове концентрације или либерализације су:

- **Степен тржишне концентрације три највећа снабдевача (CR3)** је најједноставнији и најчешће коришћени показатељ концентрације тржишта. Границе тржишне доминације CR1 > 33,3%, CR3 > 50%, CR5 > 66,7 %.

Табела 2-3: Степен тржишне концентрације снабдевача крајњих купаца на слободном тржишту у периоду 2014 – 2016.

Снабдевач	2014	2015	% 2016
Највећи - CR1	95,6	98,1	95,4
3 највећа - CR3	99,2	99,4	98,5

Учешће три снабдевача са највећим обимом продаје електричне енергије крајњим купцима је изузетно високо, а о коликој тржишној доминацији се ради, још се јасније види из степена тржишне концентрације највећег снабдевача – ЈП ЕПС који, у свим годинама, снабдева са преко 95% енергије крајње купце на слободном тржишту.

- **Херфиндал - Хиршманов индекс (НИИ)** изражава степен концентарције тржишта као суму квадрата учешћа сваког појединачног снабдевача на тржишту. Што је вредност мања, то је развијенија конкуренција на тржишту.

Табела 2-4: Херфиндал - Хиршманов индекс (НИИ) остварен у периоду 2014 – 2016.

Показатељ нивоа концентрације	2014	2015	2016
НИИ	9.148	9.629	9.130

Како су границе тржишне концентрације: НИИ <1000 - неконцентрисано тржиште; 1001 < НИИ < 2000 – умерено концентрисано и НИИ >2001 – концентрисано тржиште, очигледно је да се, према овом показатељу може констатовати да постоји висока концентрација, односно да ово тржиште карактерише монополска тржишна структура.

- **Број снабдевача са тржишним учешћем према продатој енергији** изнад одређеног процента, нпр. 5% - границе тржишне доминације.

Табела 2-5: Број снабдевача са тржишним учешће у периоду 2014 – 2016.

Снабдевачи са тржишним учешћем >5%	2014	2015	2016
Број снабдевача	1	1	1

И у овом случају, јасно је да постоји само један снабдевач чије је учешће у продаји електричне енергије крајњим купцима веће од 5% - ЕПС, односно да је тржишна структура таква да постоји безначајна конкуренција.

2.3 Малопродајно тржиште - гарантовано снабдевање

Процент купаца који имају право на регулисану цену електричне енергије за крајњег корисника у односу на укупан број купаца, исказано преко мерних места, износи преко 97% у 2015. и 2016. години. Посматрано по количини испоручене електричне енергије, 63,7%, односно 56,0% од укупно потрошене електричне енергије продато је по регулисаним ценама крајњим купцима у Србији у 2015 и 2016. години.

Међу купцима који имају право на регулисано снабдевање (домаћинства и мали купци), број купаца који су променили снабдевача је занемарив. Практично, сви крајњи купци који су имали право на регулисане цене у 2015. и 2016. години су то право и користили. Ово тржиште је високо концентрисано, постоји само један снабдевач – ЕПС, што указује да то тржиште одликује монополска тржишна структура.

2.4 Однос између остварених цена на veleпродајном и малопродајном тржишту електричне енергије

Један од најчешћих показатеља конкурентности на малопродајном тржишту електричне енергије је просечан годишњи „марк-ап“ који представља разлику између остварених цена на veleпродајном (транспарентна тржишна цена – берзанска цена) и малопродајном тржишту електричне енергије (само енергије, изузимајући трошкове коришћења преносне - ТСО и дистрибутивне - ДСО мреже и остале накнаде) у одређеном временском периоду. Основни задатак је да се спречи негативни марк-ап, односно ниже остварене цене (само енергетски део) на малопродајном тржишту у односу на veleпродајно тржиште електричне енергије, што представља апсолутну препреку за улазак на тржиште нових снабдевача, а према томе и конкуренцију.

За поређење односа између набавне цене по којој су снабдевачи набављали електричну енергију за продају купцима на слободном тржишту, набавне цене електричне енергије која је одобрена гарантованом снабдевачу (без трошкова преноса и дистрибуције) и veleпродајне берзанске цене за чију илустрацију су коришћени подаци са Мађарске берзе - HUPX (као најликвидније берзе у окружењу на којој снабдевачи могу да набаве електричну енергију) и то како на тржишту дан унапред HUPX DAM⁴ тако и на HUPX Futures⁵ за наредну годину, могу да послуже подаци у следећој табели, где је приказано кретање остварених и одобрених цена у периоду 2014-2016. година:

Табела 2-6: Цене електричне енергије (без ПДВ и такси) на veleпродајном и малопродајном тржишту 2014 – 2016.

Цене електричне енергије		2014	2015	2016	дин/kWh просек 2014-2016
1	Остварене малопродајне цене на слободном тржишту, без ТСО и ДСО	5,14	5,32	5,21	5,22
2	Одобрене цене за гарантовано снабдевање без трошкова ТСО и ДСО	3,61	3,57	3,56	3,58
3	Одобрене цене за гарантовано снабдевање, без трошкова ТСО, ДСО, ОТ ⁶ , А ⁷ и пословне добити	3,26	3,25	3,25	3,25
4	Остварене veleпродајне цене на HUPX DAM	4,75	4,91	4,31	4,66
5	Остварене veleпродајне цене на HUPX Futures (у н-1 год за год. н)	5,01	5,05	4,94	5,00
Индекси	4/1	92	92	86	90
	4/2	132	137	121	130
	4/3	146	151	133	143

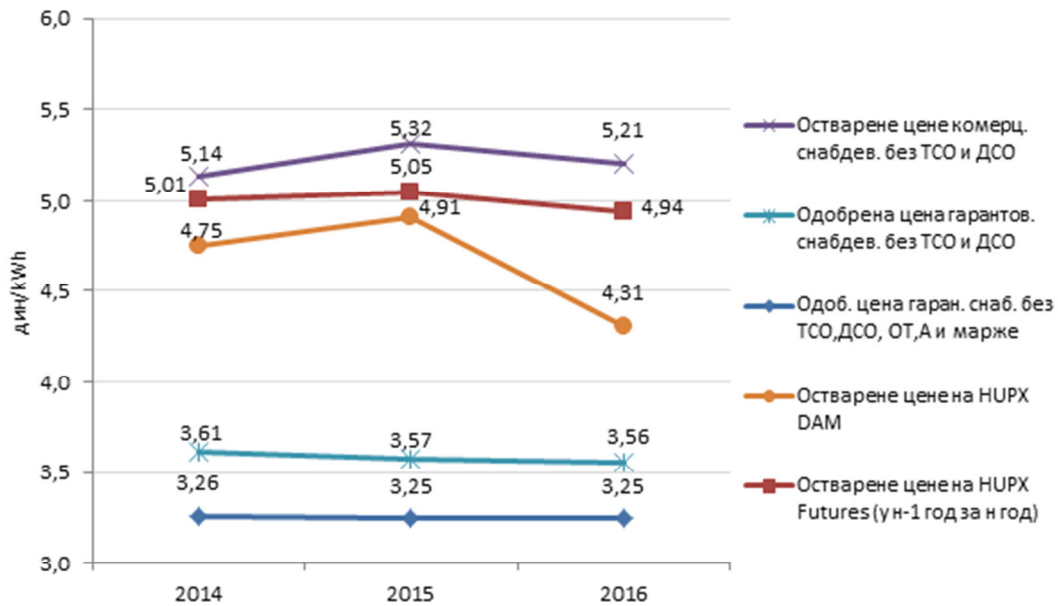
⁴ DAM - Day-Ahead Market

⁵ Futures - Тржиште за будућност; аукција на којој учесници на тржишту купују и продају електричну енергију за испоруку у одређеном будућем периоду

⁶ Оперативни трошкови

⁷ Амортизација

Цене електричне енергије

Слика 2-1: Цене електричне енергије (без ПДВ и такси) у дин/kWh

Уколико се упореде остварене великопродајне DAM и малопродајне цене на слободном тржишту, уочава се да су великопродајне цене у просеку за све три посматране године ниже за око 10% од малопродајних цена, што је разлика у цени која је подстицајна за развој овога тржишта. У 2016. години, великопродајне цене су биле ниже од малопродајних цена за 14% што је резултирало у апсолутно највећем бројем активних учесника на овом тржишту до сада.

Међутим, упоређивањем остварених великопродајних цена по годинама и одобрених цена набављене електричне енергије укључених у обрачун регулисане цене за крајње купце (у табели под ред бр. 2 су набавне цене увећане за оперативне трошкове, амортизацију и пословна добит снабдевача, под ред. бр. 3 су само одobreне набавне цене електричне енергије) уочава се постојање негативног марк-апа, односно нижих одобрених цена за малопродајно тржиште у односу на остварене великопродајне цене у посматраном периоду 2014 - 2016. у просеку за 30%. Ове разлике у ценама значе да је било какав покушај развоја малопродајног тржишта за купце електричне енергије који имају право на регулисано снабдевање немогућ – нити снабдевачи имају мотива да купују електричну енергију по вишим, а продају по нижим ценама, нити купци имају мотива да плаћају значајно скупљу електричну енергију у односу на ону која им се нуди по регулисаној цени.

2.5 Функционисање малопродајног тржишта електричне енергије у Србији

Један од показатеља који се често користи у међународној литератури и пракси је **процент купаца који знају да имају могућност промене снабдевача**. Иако су информације о могућностима и начину промене снабдевача веома присутне у средствима јавног информисања, за тачнију процену је потребно спровести анкете о информисаности крајњих купаца. Од ступања на снагу Закона о енергетици који је омогућио крајњим купцима (укључујући и домаћинства) да промене снабдевача, није истраживан степен информисаности купаца, тако да у овом тренутку не располажемо неопходним информацијама како би могли да изведемо било какав закључак.

Од велике помоћи купцима би било **постојање поуздане интернет адресе** (вебсајта) на коме би се могле упоредити понуде свих активних снабдевача крајњих купаца, као и показатељ ценовног

ранга за упоредиву понуду⁸. Агенција за енергетику је препознала потребу за постојањем упоредног калкулатора цена који би био базиран на подацима сваког снабдевача понаособ. Снабдевачи имају законску обавезу да на својој интернет страници објављују овакве податке. Тренутно је у току избор консултанта који би помогао Агенцији у креирању оваквог алата. Међутим, не постоји заинтересованост снабдевача за преузимање купаца са регулисаног тржишта, па ни такви подаци.

2.6 Стопа промене снабдевача

Један од показатеља који указује на то како функционише малопродајно тржиште електричне енергије је и проценат купаца који су променили снабдевача. Овај показатељ може бити екстерни и интерни.

- **екстерни (број купаца – мерних места, који су променили снабдевача у односу на укупан број купаца, односно мерних места)**

Код гарантованог снабдевања, из очигледних разлога, није забележено да је неки купац променио снабдевача. У оквиру комерцијалног снабдевања, располажемо следећим подацима:

Табела 2-7: Промена снабдевача на слободном тржишту за крајње купце

Снабдевање крајњих купаца на слободном тржишту	2014	2015	2016
Показатељ промене снабдевача – енергија	-	5,5%	3,27%
Показатељ промене снабдевача - број мерних места	11,4%	1,0%	0,3%

- **интерни (број купаца који мењају услове уговора (тарифе) са постојећим снабдевачем у односу на укупан број купаца)**

Тренутно Агенција не располаже податком о овом показатељу. Потреба да се уведе показатељ је препозната и у току је комуникација са ЕПС-ом, који је кључни снабдевач.

Неактивност купаца – проценат купаца који нису променили доминантног домаћег (гарантованог) снабдевача је индикатор незрелости тржишта. Први знак да се тржиште развија је промена (напуштање) традиционалног (гарантованог) и обично доминантног снабдевача. Купци из категорије домаћинства нису мењали снабдевача у протеклом периоду. Кључни разлог је што нема финансијски повољније понуде од садашње регулисане цене, због постојања негативног просечног годишњег марк-апа.

2.7 Раздвајање дистрибутивне и снабдевачке делатности

Као предуслов за стварање конкурентског тржишта, неопходно је да је остварено раздвајање (правно, рачуноводствено) између дистрибутивне и снабдевачке делатности.

У Србији је у потпуности извршено правно раздвајање предузећа које обавља делатност дистрибуције електричне енергије и управљања дистрибутивним системом. При томе, није урађено адекватно рачуноводствено раздвајање мрежних активности унутар дистрибутивне делатности, као и потпуно функционално раздвајање између ОДС ЕПС Дистрибуција д.о.о. и ЈП Електропривреда Србије – као оснивача.

⁸ Разноврсност и доступност комерцијалних понуда које снабдевачи нуде купцима на тржишту, као што су: временски променљиве тарифе, онлајн понуде, разноликост начина плаћања, пакети услуга, понуде за управљање потрошњом, издавање гаранција порекла и друго

3. ДОСТИГНУТИ СТЕПЕН ЗАШТИТЕ ЕНЕРГЕТСКИ УГРОЖЕНИХ КУПАЦА

3.1 Увод

Због потребе за повећањем регулисаних цена електричне енергије, како би се створили услови за одрживо пословање енергетског сектора и успостављање тржишних услова у овом сегменту, а уважавајући и чињеницу да је потрошња електричне енергије по домаћинству у Србији међу највећим у региону и у Европи, неопходно је што пре и што ефикасније решити питање енергетски угрожених купаца у Србији.

3.2 Енергетско сиромаштво и ниво сиромаштва

3.2.1 Уводна разматрања

Енергетско сиромаштво је тешко раздвојити од укупног сиромаштва становништва. При томе, када говоримо о сиромаштву, треба да имамо у виду два методолошка приступа овом феномену. Све до недавно, званична методологија Републичког завода за статистику (РЗС) која је коришћена за оцену сиромаштва у Србији, била је заснована на тзв. апсолутном сиромаштву које је полазило од анкета о потрошњи становништва⁹, односно способности становништва да задовољи неке основне животне потребе. Други концепт оцене сиромаштва, који се користи у европским земљама, базиран је на појави ризика сиромаштва. Наиме, мера која се зове ризик сиромаштва, није мера сиромаштва, већ само мера ризика да појединац западне у сиромаштво. Тако, ЕУРОСТАТ јасно каже да стопа ризика сиромаштва „не мери богатство или сиромаштво појединца, већ низак доходак у поређењу са другим грађанима дате земље, што не значи неминовно низак животни стандард¹⁰“.

У склопу овога, поставља се и питање шта је то енергетско сиромаштво. У стручној литератури не постоји униформна дефиниција овог појма, шта више, њему може да се прилази и из различитих углова. Тако на пример, када су у питању земље у развоју, енергетско сиромаштво може да се сагледава из угла постојања приступа преносној или дистрибутивној мрежи, односно кроз доступност електричне енергије и природног гаса. Са друге стране, у развијеним земљама, енергетско сиромаштво се углавном дефинише као ситуација у којој домаћинство није у стању да адекватно загреје стамбене просторије или подмири друге потребе за енергијом уз прихватљиве трошкове¹¹. Постоји велики број оваквих и сличних дефиниција, како у литератури тако и у појединачним законским актима који третирају ову област, и оне се међусобно разликују у зависности од тога колика је њихова енергетска свеобухватност.

Посебан проблем представљају индикатори енергетског сиромаштва, односно начин његовог мерења, при чему у литератури постоји доста лутања, тако да се најчешће као индикатор користи податак да је домаћинство енергетски сиромашно уколико трошак за енергију превазилази 10% прихода домаћинства. Ово је прва установљена мера за енергетско сиромаштво која се користила у В. Британији и позната је као The Ten-Percent-Rule (Boardman 1991, 2009) а која се, у одсуству других показатеља, раширила и на друге земље. Поред овог показатеља, користе се и:

- Трошкови изнад двоструког износа медијане прихода - Double Median or Mean indicator (Boardman 1991, Hills 2012)
- Приход који након одузимања основних трошкова становања (закуп, рента и сл) су нижи од 60% медијане прихода - Low Income, High Cost (LIHC) indicator (Hills 2012)
- Минимални стандарди прихода - Minimal-Standard indicator (Moore 2012).

Од недавно, најзаступљенији показатељ енергетског сиромаштва су три показатеља из SILC базе података (EU statistics on income and living conditions: EU-SILC¹²) који се униформно прикупљају у свим европским земљама и коју чине: 1) способност да се адекватно загреје стан, 2) заступљеност станова и зграда којима прокишњава кров, влажни су зидови и подови или имају трулу прозорску столарију, 3) заостајање у редовном плаћању рачуна за јавне услуге. На основу

⁹ В. Mijatović (2015). *Siromaštvo u Srbiji 2011, 2012, 2013 и 2014*; Tim за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије.

¹⁰ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate

¹¹ Trinomics (2016), *Selecting Indicators to Measure Energy Poverty*, Final report,

¹² Европска статистика прихода и услова живота

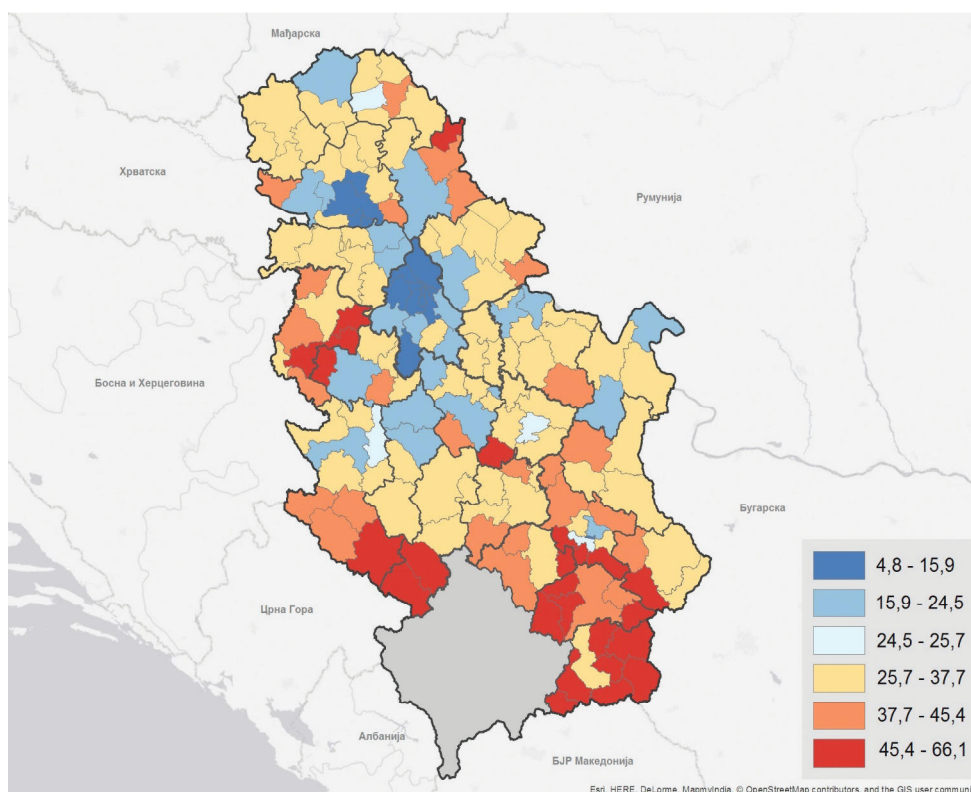
ових индикатора, Thomson H. i Snell C. су предложили синтетички показатељ који представља пондерисану комбинацију преходних три.

3.2.2 Енергетско сиромаштво и ниво сиромаштва у Републици Србији

Мерено кроз апсолутно сиромаштво, стопа сиромаштва у Србији у 2014. години је износила 8,9%, што значи да је потрошња толиког процента укупног становништва била нижа од линије сиромаштва (11.340 динара месечно за еквивалентног одраслог). Ових 8,9% значи да се 628 хиљада становника сматра сиромашним¹³.

Са друге стране, подаци ЕУРОСТАТ-а указују да је 25,4% укупне популације изложено ризику сиромаштва, што указује да је близу 1.800.000 лица изложено овом ризику.

Ово сиромаштво је и неједнако распоређено, па су поједини региони у Србији далеко више изложени сиромаштву од других. Уколико погледамо по регионима, може се видети да су југоисточни и југозападни делови Србије најугроженији и да се у тим деловима земље ризик сиромаштва креће у распону од 45 – 66% укупне популације.

Извор података: РЗС и World bank, Београд 2016.

Слика 3-1: Мапа сиромаштва у Србији (стопе ризика сиромаштва у %)

Према подацима из SILC базе о приходима и условима живота у Србији је у 2015. години, добијене на основу Анкете ЕУ, сваки четврти становник старији од 18 година је био изложен ризику сиромаштва. Уколико бисмо желели да видимо колико је од тога било изложено енергетском сиромаштву, за те сврхе се могу користити следећи подаци:

- око 15,2% укупне популације не може грејањем да обезбеди одговарајућу температуру у својим становима, што мерено преко просечног броја чланова домаћинства од 2,7, указује да преко 400.000 домаћинстава није у стању да адекватно загреје домове;
- изражен проблем у плаћању рачуна за електричну енергију, оцењен кроз кашњење измиривања обавеза за комуналне услуге, присутан је код 34,8% укупне популације;

¹³ В. Мijatović (2015). *Siromaštvo u Srbiji u 2014.godini*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije

- такође, 23,4% укупне популације живи у стамбеним просторијама у којима прокишњава кров, имају влажне зидове или подове или код којих су дотрајали прозорски рамови.

Мерено кроз ова три показатеља, уважавајући при томе исказани просек чланова по једном домаћинству, може се закључити да је између 550 – 600 хиљада домаћинстава изложено ризику енергетског сиромаштва. Овај податак је знатно већи од претходно изнетог где је мерено апсолутно сиромаштво, али незнатно одступа од података о броју купаца који су, према евиденцији електродистрибутивних предузећа, до 2012. године имали право на попуст у цени електричне енергије. По евиденцији надлежног министарства о броју породица који су корисници социјалне помоћи и корисници дечијег додатка, са стањем у јулу 2016. године, овај број се креће око 300.000 домаћинстава за која се може рећи да се налазе у ситуацији енергетске угрожености. Треба узети у обзир и могуће преклапање породица које примају накнаду по оба основа, тако да би на основу података из 2017. године, могло да се претпостави да се око 250.000 породица налази у ситуацији енергетске угрожености. Међутим, уколико би се овом броју додали и појединци са најнижим пензијама, хранитељи¹⁴, примаоци туђе неге и помоћи, домаћинства чији су чланови дугорочно незапослени као категорије које су најчешће и највише изложене ризику енергетског сиромаштва, онда би овај број појединаца и породица био знатно већи. Према подацима о броју купаца који су били у евиденцији електродистрибутивних предузећа до 2012.године, а који су користили право на попуст у цени електричне енергије на основу критеријума да су они или чланови њихових домаћинстава корисници права на материјално обезбеђење по прописима којима се уређује социјална заштита или су у стању социјалне потребе по основу евиденције Центра за социјални рад, тај број је био око 350.000 домаћинстава. Имајући све то у виду, може се са великом извесношћу ценити да се у позицији енергетске угрожености налази негде око 400.000 домаћинстава¹⁵.

Табела 3-1: Преглед броја примаоца новчане социјалне помоћи у 2016. години

Број чланова породице	Број породица	Укупно лица	Износ у 000 динара
1	40.394	40.394	312.244
2	22.509	45.018	223.901
3	13.402	40.206	156.295
4	15.030	60.120	203.888
5	7.417	37.085	116.144
6 и више	5.349	32.094	96.286
Укупно	104.101	254.917	1.108.758

Табела 3-2: Преглед броја примаоца дечијег додатка у 2016. години

За дете		Број	Износ у 000 динара
Прворођено		152.375	434.428
Другорођено		130.760	367.336
Трећорођено		51.970	146.501
Четворођено		15.858	44.944
Укупно	деце	350.963	993.209
	породица - корисника	185.851	

¹⁴ Хранитељи су породице које одгајају другу децу која су остала без родитељског старања. За те намене они добијају одређену помоћ од државе. Према подацима РЗЗС, 33% ових породица има примања која су испод републичког просека.

¹⁵ У Србији у 2016. години има 1.727.629 пензионера са просечном месечном пензијом од 23.642 динара. Од тог броја, 196.000 је пољопривредних пензионера са просечном пензијом од 10.480 динара.

3.3 Механизми заштите енергетски угрожених купаца у Републици Србији

3.3.1 Уредба о енергетски заштићеном купцу

Помоћ енергетски најугроженијим купцима у Републици Србији током 2016. године, пружана је у складу са Уредбом о енергетски заштићеном купцу, коју је донела Влада РС 31. децембра 2015. године и која је ступила на снагу 01. јанара 2016. године. Циљ ове уредбе, у односу на претходну, је повећање обухвата програма и јачање заштите угрожених категорија становништва.

Уредбом су дефинисани критеријуми и услови за стицање статуса енергетски угроженог купца, садржина захтева за стицање статуса оваквог купца и докази који се прилажу уз захтев, поступак, рокови, начин издавања и садржина решења о стицању статуса, садржина и обим права на умањење месечне обавезе плаћања, стицање статуса због здравственог стања, начин вођења евиденције о овим купцима, као и начин обезбеђивања средстава за заштиту енергетских угрожених купаца.

Финансијска средства за заштиту енергетских угрожених купаца се обезбеђују из буџета Републике Србије. Заштитом ових купаца на трошак буџета, стварају се претпоставке за бржи развој тржишта енергије.

Уредбом о енергетски заштићеном купцу је утврђено да статус енергетски угроженог купца остварује купац из категорије домаћинство (самачко или вишечлана породица) које живи у једној стамбеној јединици, са једним мерним местом на коме се мери потрошња електричне енергије, односно природног гаса, а које троши максималну количину електричне енергије или природног гаса у складу са овом уредбом, као и домаћинство чијем члану због здравственог стања обуставом испоруке електричне енергије или природног гаса може бити угрожено здравље или живот.

У овом извештају је описан само механизам заштите енергетски угрожених купаца електричне енергије.

Основни критеријуми за стицање статуса енергетски угроженог купца су:

- 1) укупан месечни приход домаћинства,
- 2) број чланова домаћинства и
- 3) имовно стање.

Укупни месечни приходи домаћинства, као услов за стицање статуса енергетски угроженог купца („Сл.гласник РС“ бр. 88/16), усклађују се два пута годишње, 1. априла и 1. октобра текуће године са индексом потрошачких цена у протеклих шест месеци, на основу података Републичког завода за статистику. У наредној табели је приказан максимални месечни приход са којим се може стећи статус енергетски угроженог купца до и после 1. новембра 2016. године.

Табела 3-3: Укупан месечни приход као услов за стицање статуса енергетски угроженог купца у 2016. години

За домаћинство са бројем чланова	Укупан месечни приход до динара	
	до 31. октобра	од 01. новембра.
1	13.595,68	13.677,15
2-3	19.795,00	19.913,63
4-5	25.990,25	26.146,01
6 и више	32.684,20	32.880,08

Поред исказаних прихода, услов за стицање статуса енергетски угроженог купца је и непоседовање друге стамбене јединице, осим стамбене јединице која по структури и површини одговара потребама домаћинства.

Уредбом о енергетски заштићеном купцу прописана је и садржина захтева за стицање статуса енергетски заштићеног купца, као и докази који се прилажу да би се тај статус стекао. Уколико је подносилац захтева лице које је корисник права на новчану социјалну помоћ и/или дечијег додатка, онда прилаже оверени препис акта којим му је утврђено једно од ових права.

У зависности од броја чланова домаћинства, енергетски угрожени купац стиче право на умањење месечне обавезе за одређене количине електричне енергије за све месеце, у зависности од броја чланова домаћинства, на следећи начин:

Табела 3-4: Максимална количина за коју се умањује рачун у зависности од броја чланова домаћинства

За домаћинство са бројем чланова	Максимално право на умањење (МПУ) месечне обавезе за количине електричне енергије за све месеце kWh
1	120
2-3	160
4-5	200
6 и више	250

Право на умањење месечног рачуна зависи и од остварене месечне потрошње сведене на 30 дана, у поређењу са количином за коју одређено домаћинство има максимално право на умањење (МПУ) из Табеле 6-2, на следећи начин:

Табела 3-5: Распони утрошених месечних количина као основ за стицање права на умањење рачуна

Остварена месечна потрошња сведена на 30 дана ОМП	Умањење рачуна за количину
$ОМП \leq 4 * МПУ^{16}$	МПУ
$4 < ОМП \leq 6,5 * МПУ$	0,5 * МПУ
$ОМП > 6,5 * МПУ$	0

Енергетски угрожени купац има право на умањење месечног рачуна за износ у динарима добијен множењем количина у kWh за које има право на умањење са вишом дневном тарифом из зелене зоне за потрошаче из категорије „Широка потрошња са двотарифним мерењем“ увећаном за 10%, из ценовника о регулисаној цени електричне енергије за снабдевање домаћинстава и малих купаца, на који је Савет Агенције за енергетику Републике Србије дао сагласност и који је у примени.

Уколико је месечни рачун мањи од израчунатог умањења месечне обавезе из ове уредбе, умањење ће бити обрачунато у висини стварног месечног рачуна.

Једна од новина у овој уредби је увођење статуса енергетски угроженог купца због здравственог стања. Статус енергетски угроженог купца коме, због здравственог стања, обуставом испоруке електричне енергије може бити угрожено здравље или живот, стиче се подношењем одговарајуће медицинске документације јединицама локалне самоуправе. Оператор дистрибутивног система електричне енергије не може обуставити испоруку електричне енергије ако члан домаћинства енергетски угроженог купца користи медицинску опрему неопходну за одржавање здравља, а за чији рад је неопходна електрична енергија.

3.3.2 Ефекти примене Уредбе о енергетски заштићеном купцу

Број енергетски угрожених купаца електричне енергије у 2016. години који су остварили бенифицију по важећој Уредби о енергетски заштићеном купцу, нижи је од очекиваног. У односу на претходно важећу уредбу, у овој уредби су значајно повећане дозвољене горње или доње вредности потрошње електричне енергије. Тако је омогућено да енергетски угрожена домаћинства са већом потрошњом електричне енергије због грејања и даље испуњавају услове из програма заштите по уредби, али износ појединачних субвенција није повећан. Исто тако, овом уредбом ублажени су неки од услова, нпр. испитивање имовинског стања од локалних самоуправа и отклоњена је препрека у остваривању права на бенифицију у случају постојања заосталих дуговања за рачуне за електричну енергију. Истовремено, као последица примене уредбе, поступак за стицање статуса угроженог купца постао је компликованији за примаоце

¹⁶ МПУ = Максимална потрошња електричне енергије из Уредбе

новчане социјалне помоћи (НСП) и дечијег додатка у 2016. години. Примаоци НСП и дечијег додатка нису аутоматски стицали статус енергетски угроженог купца, већ су подносили захтев надлежној локалној самоуправи.

Почетком 2016. године, број корисника бенифиција је био много нижи од очекиваног, због кашњења са организовањем спровођења нове уредбе. Међутим, број корисника је растао из месеца у месец током године, а посебно у другом и трећем кварталу, тако да је до краја године превазишао ниво од 58.403 корисника бенифиција у 2015. години.

На основу података добијених од Министарства рударства и енергије, број корисника бенифиција по Уредби за електричну енергију по месецима у 2016. години је био:

Табела 3-6: Преглед енергетски угрожених купаца (ЕУК) електричне енергије по месецима 2016. године

Месец у 2016.	Број ЕУК	Износ умањења рачуна за ел.енергију динара
Јануар	4.548	5.205.119
Фебруар	18.238	22.337.355
Март	35.424	44.697.283
Април	46.266	59.469.420
Мај	52.794	68.062.140
Јун	56.400	72.886.805
Јул	58.750	75.087.595
Август	60.029	77.898.956
Септембар	62.338	81.079.024
Октобар	64.768	85.186.192
Новембар	66.285	85.436.283
Децембар	68.067	85.228.351
УКУПНО		762.574.524

Укупан износ бенефита који су остварили енергетски угрожени купци електричне енергије у 2016. години је износио 762.574.524 динара. Овај износ обухвата износе рачуна за утрошену електричну енергију заједно са акцизом, ПДВ и таксом за јавни медијски сервис.

Табела 3-7: Преглед остварених бенефита за утрошену ел.енергију по дистрибутивним подручјима у РС

Дистрибутивно подручје	Износ умањења рачуна за ел.енергију	%
Нови Сад	157.302.468	20,6
Београд	18.182.555	2,4
Краљево	287.577.682	37,7
Ниш	247.487.136	32,5
Крагујевац	52.024.683	6,8
Укупно	762.574.524	100

Из датог прегледа износа умањења по дистрибутивним подручјима у Републици Србији, види се да је проценат учешћа остварених бенефита најнижи код енергетски угрожених купаца електричне енергије на дистрибутивном подручју града Београда (2,4%), а највиши у бившим

привредним друштвима за дистрибуцију електричне енергије „Електросрбија“ Краљево (37,7%) и „Југоисток“ Ниш (32, 5%).

Имајући у виду процењени број домаћинстава која су потенцијално изложена ризику енергетског сиромаштва, мање од 1/5 укупног броја домаћинстава изложених ризику сиромаштва је искористило могућност да смањи трошак набавке електричне енергије у складу са Уредбом.

Ако изузмемо трошкове грејања, који чине највећу ставку у годишњим енергетским трошковима, рачуни за утрошену електричну енергију су константно највећа месечна ставка у енергетској потрошњи домаћинства. За просечну месечну потрошњу домаћинстава у Србији од 450 kWh електричне енергије, укупан рачун са свим додацима и порезима по важећим ценама, износи око 4.000 динара, што чини 9,6% просечне нето зараде у јануару 2017. године, односно 6,6% просечног месечног трошка домаћинства. Укидање даље регулације цена електричне енергије и избор гарантованог снабдевача кроз тендерску процедуру, подразумевао би и једнократно значајније повећање цена електричне енергије, што би представљало велики удар на буџете домаћинстава, при чему би посебно били угрожени они најсиромашнији, код којих би овај трошак могао да износи и више од 20% од укупних примања домаћинства¹⁷.

4. РАСПОЛОЖИВОСТ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ У РЕГИОНУ И РАЗВИЈЕНОСТ РЕГИОНАЛНОГ ТРЖИШТА

Расположивост енергије у ЕУ и региону је сагледавана на основу десетогодишњих планова и студија ENTSO-E и извештаја ACER/CEER.

У складу са годишњим извештајем ACER/CEER о надгледању интерног тржишта електричне енергије у Европској унији за 2015. годину, опадајући тренд veleпродајних цена електричне енергије се наставио у 2015. години, највише захваљујући повећаној производњи из обновљивих извора електричне енергије. При томе је у порасту учесталост периода ниске цене (када је цена најчешће нула или је негативна). Периоди високих veleпродајних цена значајно су скраћени или су нестали на тржиштима на којима постоји вишак производних капацитета (Француска, Немачка, Холандија, Шпанија). Ипак, маргина производних капацитета у Европи као целини превазилази два до три пута потребан ниво и то по најчешће коришћеним стандардима. Ова чињеница указује на опште стање предимензионисаности производних капацитета у Европи, упркос уоченом смањењу конвенционалних производних капацитета. И неколико других фактора, укључујући успешну интеграцију и спајања дан-унапред тржишта у већини европских земаља, допринело је снижењу и стабилности цена. Иако регион Југоисточне Европе (ЈИЕ) не представља велику географску област, он чини око 16% укупне производње електричне енергије ENTSO-E интерконекције. Узимајући у обзир ове анализе, и чињеницу формирања слободног и интегрисаног тржишта Европе, свака земља (па и у ЈИЕ) може увозити електричну енергију из целе Европе, с тим да наплата коришћења прекограничног капацитета поскупљује увоз електричне енергије из удаљенијих делова Европе. Стога, чињенице о предимензионисаности западноевропске производње не утичу знатно на могућност увоза електричне енергије у Србију, због високих цена преношења из удаљенијих ЕЕС западне Европе.

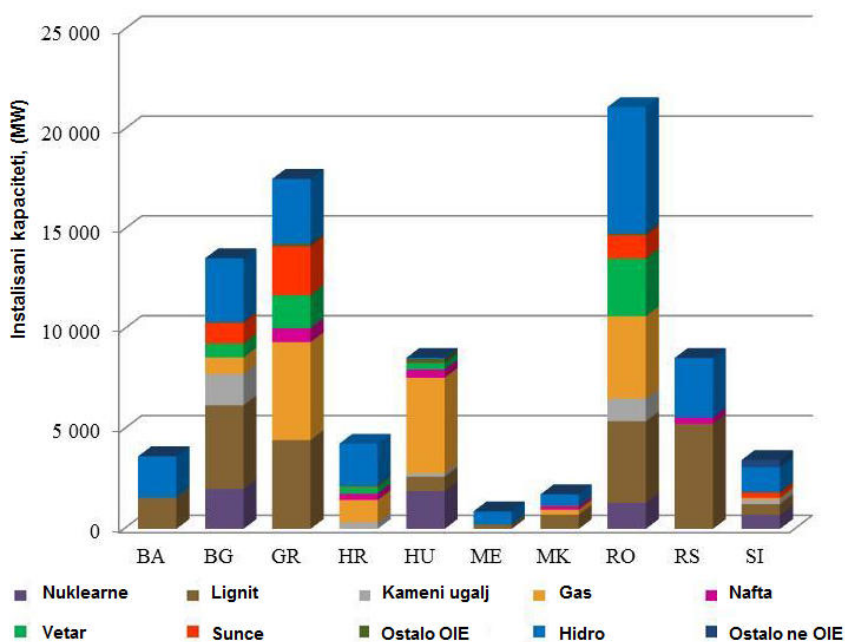
По резултатима истраживања ENTSO-E, производња електричне енергије која је инјектирана у целокупну европску мрежу је била у опадању последње две године. Међутим, у складу са анализама које су рађене за период од 2016. до 2020. године, производња ће бити повећана, док предвиђања за период од 2020. до 2025. године показују опадајући тренд у производњи. По разматраном сценарију за 2016. годину, нето производни капацитет је нижи од пријављеног, што се може тумачити кашњењем са пуштањем у рад и/или убрзаним изласком из погона производних капацитета у складу са ЕУ директивама и/или истеком животног века. С друге стране, нето производни капацитет за период од 2016. до 2020. године је виши од претходно прогнозираног, што показује да оператори преносног система треба да потврде извесност одређених инвестиција. Иако је прогноза да до 2025. године нето производни капацитети из електрана на фосилна горива опадну (у складу са два сценарија просечно 355 GW), адекватна замена ће се обезбедити из нових електрана, укључујући и електране на гас, чија ће изградња у великој мери зависити и од нивоа цене природног гаса.

¹⁷ Један од најчешће коришћених критеријума за утврђивање енергетског сиромаштва је да трошкови енергије не представљају више од 10% примања домаћинства. У овом случају, тај критеријум би био увелико премашен.

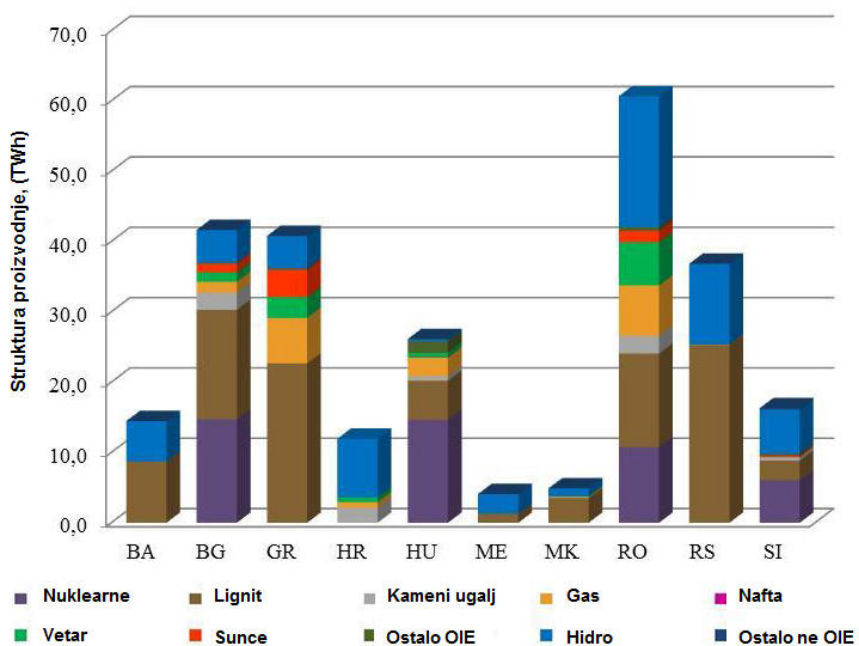
У складу са Регионалним инвестиционим планом ENTSO-E за 2015. годину за регион југоисточне Европе (ЈИЕ), сагледани су бројни елементи од значаја за реализацију десетогодишњег плана развоја, укључујући актуелну и прогнозирану производњу у региону.

Регион ЈИЕ подразумева следеће земље: Босну и Херцеговину, Бугарску, Хрватску, Грчку, Мађарску, Македонију, Црну Гору, Румунију, Србију и Словенију. По питању микса производње у овом региону ЈИЕ, највећи удео има термопроизводња и то са производним јединицама на лигнит, а затим хидропроизводња. Развој обновљивих извора у региону је ограничен, са изузетком Грчке, Румуније и Бугарске.

На следећим сликама је приказана структура инсталисаних капацитета као и микс производње у региону ЈИЕ.

Слика 4-1: Инсталисани капацитети у региону ЈИЕ у 2014.

Слика 4-2: Микс производње у региону ЈИЕ у 2014.

Највећи удео лигнита у укупној производњи на регионалном нивоу имају Србија, Грчка, Бугарска, Румунија и Босна и Херцеговина, док се највећи удео производње из хидроелектрана остварује у Румунији, Србији, Хрватској и Босни и Херцеговини. Производња из нуклеарних електрана чини само 7% удела у миксу инсталисаних производних капацитета, што је око 18% годишње производње. Нуклеарне електране су лоциране у Бугарској, Румунији, Мађарској и Словенији. Баланс производње и потрошње у региону је био негативан у 2014. години (дефицит на регионалном нивоу), где су главни увозници електричне енергије били Мађарска, Грчка, Хрватска, а извозници Бугарска и Румунија, као и Босна и Херцеговина и Словенија.

Студије ЕНТСО-Е („Regional Investment Plan 2015 Continental South East Region“) предвиђа да ће регион ЈИЕ у непосредној будућности бити увозник електричне енергије, са годишњим балансом енергије од око -1.4 TWh у основном случају. Највећи увозници у региону би били Грчка, Црна Гора, Србија, Мађарска и Македонија, док би највећи извозници електричне енергије били Бугарска, Румунија и Словенија. По предвиђању десетогодишњег плана развоја преносне мреже - ТУNDP2014, Бугарска и Румунија ће бити значајни извозници електричне енергије, док ће Србија, Македонија, Црна Гора и Грчка бити највећи увозници. Србија и Македонија ће увозити електричну енергију током зимских месеци у вршним сатима. Грчка ће бити значајан увозник у летњим месецима, посебно у вршним сатима.

Није могуће утврдити поуздану прогнозу о могућностима увоза у Србију на основу расположивих вишкова капацитета у региону ЈИЕ у наредном периоду. Разлог је у томе што је регион ЈИЕ географски и климатски јединствен и повезан, па свака временска промена утиче на све земље региона, посебно у условима пораста удела обновљиве енергије. На пример, велике суше у једној од земаља региона праћене су сушама и у другим земљама региона, као што обилне падавине у делу региона проузрокују повољну хидролошку ситуацију и вишкове електричне енергије у целом региону. Стога није поуздано рачунати на повећан обим увоза из суседних електроенергетских система у Србију у случају дефицита електричне енергије проузрокованог временским непогодама (дуге суше). Ова чињеница посебно указује на велики ризик искључиве оријентисаности било ког ЕЕС на куповину електричне енергије из увоза (на слободном тржишту) за потребе балансирања (системске услуге), компензације и покривање губитака, јер оператор преносног система мора имати могућност да у сваком тренутку обезбеди потребну недостајућу електричну енергију, ради поузданог и сигурног рада електроенергетског система. Једна од карактеристика региона је и колебање цена електричне енергије у зависности од временских услова, проузрокованог једновременим дефицитом (или суфицитом) електричне енергије у целом региону. Наиме у истом периоду долази до наглог скока цена због истовременог мањка електричне енергије у региону. Ови елементи су од значаја уколико се куповина електричне енергије за потребе купаца у Србији остварује из суседних земаља региона, што је најчешће случај. Уколико се куповина електричне енергије остварује из географски удаљених система (нпр. Украјина), онда ови фактори не долазе до изражаја, али се цена по правилу повећава због трошкова закупа прекограничног капацитета.

Поред организованих тржишта (берзи) електричне енергије у Румунији, Мађарској, Словенији и Грчкој, у региону Југоисточне Европе су почеле да раде и берзе у Србији, Бугарској и Хрватској, а припрема се и оснивање берзи у још неким земљама. У току су припреме и за повезивање тржишта - берзи електричне енергије, међу којима и повезивање српске берзе SEEPEX са 4М МС (Чешка, Словачка, Мађарска и Румунија), чиме се побољшавају услови за трговину електричном енергијом у региону.

Из свега наведеног произилази:

- да ће регион Југоисточне Европе и у блиској будућности бити увозник електричне енергије;
- да искуство из протеклих година показује да је најављена изградња великих производних капацитета у свим земљама у будућности веома неизвесна и да се на њу, тј. на повећање понуде, не може рачунати са довољно извесности;
- да вишкови електричне енергије у западној и централној Европи не могу у постојећим околностима бити пренети у Србију под условима који омогућавају њихову конкурентност.

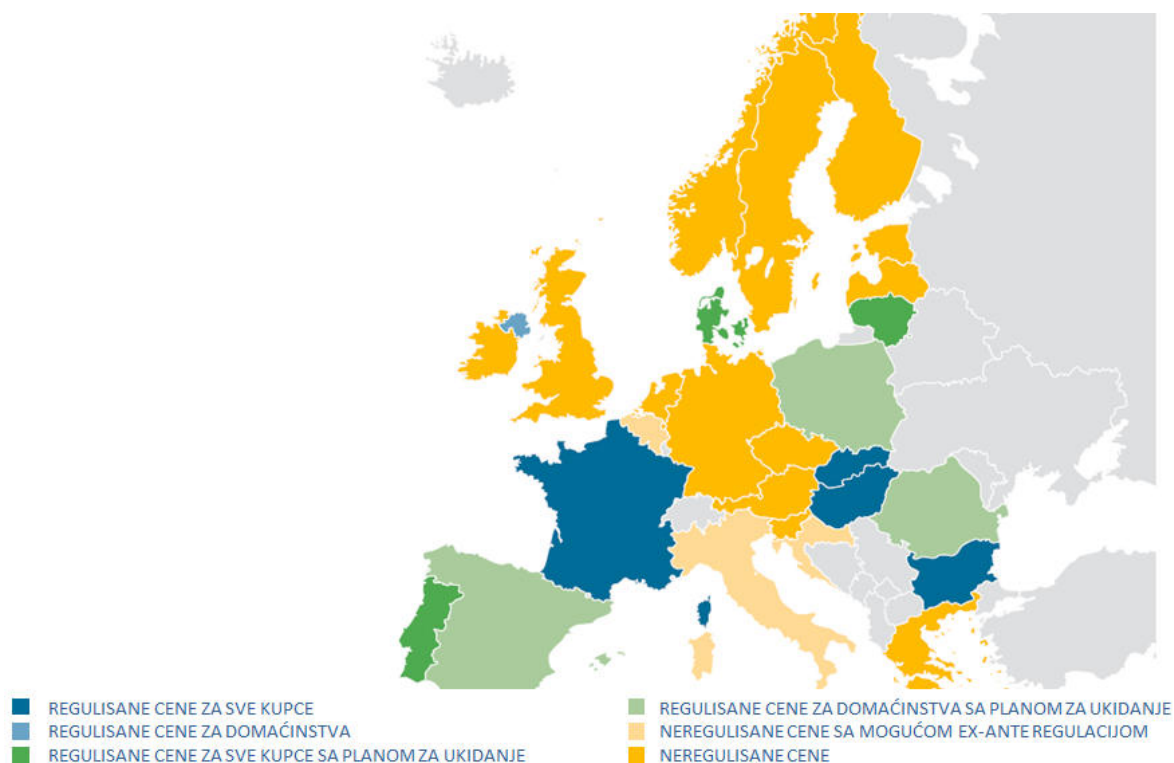
За период од 2016-2020. године, предвиђено је повећање потрошње у Србији са средњом годишњом стопом од 1,23%, што би резултирало са бруто потрошњом од 41.7 TWh у 2020. години. За период од 2020-2025. године, прогноза годишњег повећања потрошње је око 1,1%, те би потрошња у 2025. години била 44,1 TWh.

На основу остварених резултата за 2016. годину, годишње потребе купаца који имају право на регулисану цену, могу се задовољити из домаће производње, из производних капацитета ЈП ЕПС.

Табела 4-1: Преглед производње ЈП ЕПС и потреба за купце са регулисаном ценом, системске услуге и губитке у 2016.

2016	ЈП ЕПС (GWh)
Укупна производња	36.461
Резервно снабдевање	207
Гарантовано (јавно) снабдевање	16.131
Губици пренос	892
Губици дистрибуција	3.917
Балансни механизам – позитиван дебаланс (системске услуге)	460
Балансни механизам – негативан дебаланс (системске услуге)	469

Интересантно је указати и на анализу примене регулисаних цена за крајње потрошаче на малопродајном тржишту електричне енергије у земљама чланицама Европске Уније, која је рађена за потребе извештаја за надзор тржишта ACER и CEER за 2015. годину. Из ње се види да су цене електричне енергије за крајње потрошаче на малопродајном тржишту и даље потпуно регулисане у: Француској, Мађарској, Словачкој и Бугарској. У Португалу, Шпанији, Пољској, Румунији и Данској су такђе, регулисане, али постоји план за укидање регулације цена за домаћинства.

Слика 4-3: Примена регулисаних цена за крајње потрошаче на тржишту електричне енергије у земљама чланицама Европске уније за 2015. годину

5. КОРИШЋЕЊЕ ПРЕКОГРАНИЧНИХ КАПАЦИТЕТА (РАСПОЛОЖИВОСТ, ИСКОРИШЋЕНОСТ И АДЕКВАТНОСТ)

Расположивост прекограничних капацитета представља један од кључних показатеља развијености тржишта електричне енергије (како националног тако и циљаног унутрашњег тржишта електричне енергије на нивоу Европе). Максимизирање прекограничних капацитета који су у функцији трговине, доприноси ефикаснијем управљању производним капацитетима и интеграцији националног тржишта у унутрашње тржиште електричне енергије ЕУ, што је крајњи циљ енергетске политике Европе. Повезивање тржишта и јачање интерконекција води лакшем и бржем повезивању националног тржишта са суседним, односно у крајњој инстанци са интерним ЕУ тржиштем електричне енергије.

При анализи расположивости прекограничних капацитета, треба имати у виду и остварене инвестиције у преносној мрежи, као и планиране у погледу јачања прекограничних капацитета, као и могућа побољшања метода за рачунање расположивости ових капацитета. (тренутно се у Србији примењује метода прорачуна токова снага, која је базирана на N-1 критеријуму сигурности¹⁸, при прорачуну расположивих капацитета). Поред тога, треба узети у обзир и везу између физичких вредности прекограничних капацитета са једне стране и комерцијалних вредности прекограничних капацитета које су доступне тржишту електричне енергије са друге стране, како би се сагледала доступност прекограничних капацитета тржишту електричне енергије у односу на инсталисане прекограничне капацитете.

Уколико је тржиште електричне енергије ефикасно дизајнирано (ка чему се тежи) једино ограничење у прекограничној размени електричне енергије представљаће физичка ограничења мреже, уважавајући поузданост система и сигурност испоруке енергије, односно термичка ограничења кључних елемената мреже, било да се ради о прекограничним водовима или унутрашњим елементима мреже. На овај начин је могуће указати на неопходност појачања мреже у одређеним деловима који утичу на вредности расположивих преносних капацитета у смислу њиховог ограничавања.

5.1 Управљање загушењима на интерконекторима (алокација капацитета, контра-трговина¹⁹, редиспечинг²⁰) и могућност њиховог унапређења

Краткорочно, оператор преносног система може често употребљавати прекогранични редиспечинг превентивно, како би осигурао прекогранични капацитет, слично досадашњој пракси употребе посебне регулације. Такође постоје и могућности употребе контра-трговине са циљем осигуравања загарантованог прекограничног капацитета (нарочито уколико се користи на унутардневном временском хоризонту). Наравно, за овакве мере потребно је урадити детаљну анализу система и имати систем чија регулација на горе и на доле може да одговори оваквим захтевима, а да цена њихове употребе буде оправдана.

Да би обезбедио сигурност система, оператор преносног система примењује различите мере ради растеређења физичких загушења мреже, од којих нека, као што је промена топологије мреже, не изискују додатне трошкове, док редиспечинг, контра-трговина или курталисање (ограничавање) капацитета, углавном за собом повлаче и додатне трошкове. Трошкове изазване оваквим мерама, покрива оператор преносног система кроз тарифе за пренос, на тај начин трошкови су социјализовани и покрива их крајњи купац. Утицај трошкова се тако преноси и на крајњу цену коју купац плаћа увећавајући цену, али има утицаја и на велепродајну цену.

¹⁸ N-1 критеријум сигурности се користи у циљу заштите система од каскадних испада у повезаним системима. У смерницама за управљање системом (System Operation Guideline), дефиниција N-1 критеријума сигурности предпоставља границе оперативног управљања системом, укључујући напонску стабилност као и стабилност система. Примера ради, на дугим и веома оптерећеним преносним водовима постоји ризик од каскадног испада у повезаној високонапонској мрежи наизменичне струје узрокован стабилношћу система. Примена N-1 критеријума у оваквим случајевима има за последицу да може доћи до смањења расположивих капацитета испод вредности термичких ограничења самих елемената система чак и у случајевима када у систему није било испада, нити појаве загушења. Овај физички феномен утиче како на преносни систем, тако и на повезане системе.

¹⁹ Контратрговина представља облик међународне трговине у коме је изузета новчана накнада, и у овом случају се односи на натуралну размену електричне енергије. Видети више у раду Гордана Танића, 1987. Контратрговина као облик међународне размене, Магистарски рад.

²⁰ Редиспечинг се односи на меру коју активира један или неколико оператора система мењањем производње и/или распореда оптерећења како би променио физичке токове у преносном систему и ослободио се физичког загушења;

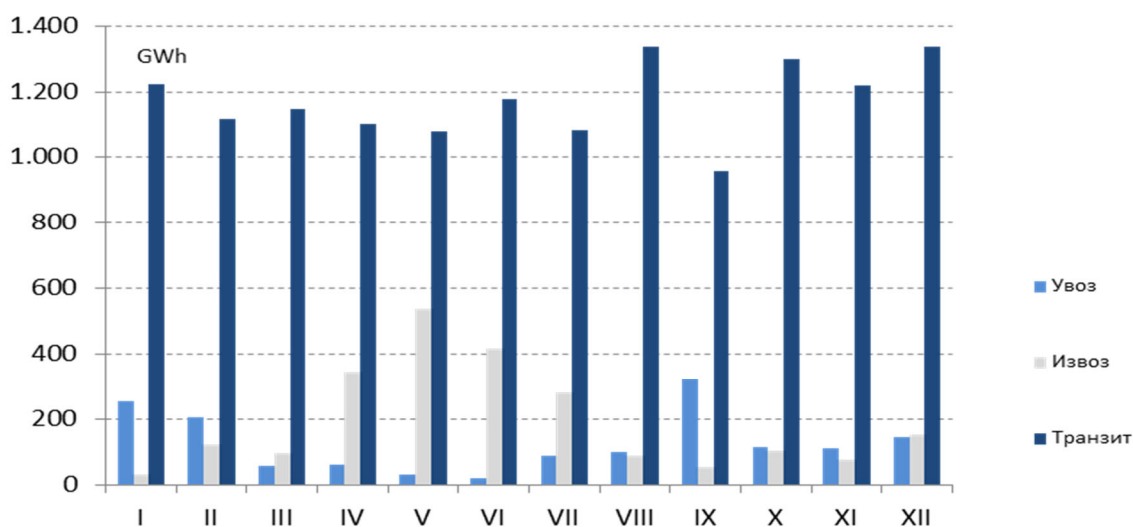
Уласком у погон све већег броја обновљивих извора енергије, расте потреба за оваквим управљачким акцијама, које су ближе управљању у реалном времену, како би мрежа била спремна да прихвати и непредвидивост производње обновљивих извора. Са друге стране, измена регулативе у Србији и све већа усаглашеност са правилима која важе у земљама Европске уније, нарочито нама граничним земљама (Мађарска, Румунија, Хрватска и Бугарска) имају за последицу примену хармонизованих аукционих правила на појединим границама. Последица примене ових хармонизованих правила је да, уколико дође до примене мере за одузимање додељених капацитета, у зависности од временског хоризонта на коме је дошло, тржиште, а самим тим и крајњи купци, сносиће веће или мање последице. Како би и последице по тржиште електричном енергијом, а и крајње купце, биле мање, неопходно је да се уведе контра-трговина на тим границама.

Остварени ниво интерконективности²¹ (преносној моћи интерконекција) је једна од мера по којој се захтева да се достигне степен интерконективности у износу од минимум 10%. На основу података којима Агенција располаже, приликом израде десетогодишњег плана развоја, у циљу одређивања степена интерконективности Србије, коришћене су следеће вредности: укупна инсталисана снага од 7.597MW и укупан преносни извозни капацитет од 3.470 MW, односно увозни од 3.740 MW. На основу ових података, ниво интерконективности Србије значајно премашује захтевани минимални ниво.

5.2 Распоживост преносних капацитета на интерконекцијама

Србија има осам граница и налази се на путу транзита електричне енергије са истока на запад. Јефтина енергија из правца Румуније и Бугарске преко Србије преноси се у западну Европу где се продаје по вишим ценама. У 2015. години, транзит енергије кроз Србију је износио 14.092 GWh, док је део на слободном тржишту Србије продато 9.942 GWh.

У току целе године, енергија која се преноси преко интерконекција највећим делом је за потребе транзита кроз Србију.

Слика 5-1: Увоз, извоз и транзит кроз Србију у 2015.

У Србији се прекогранични капацитет додељује на аукцијама. Аукције се одржавају на годишњем, месечном, седмичном, дневном и унутар-дневном нивоу. У току 2015, на свим временским хоризонтима и по свим правцима на свим границама, постојало је загушење. Степен загушења тј. Однос укупног захтеваног капацитета и укупног понуђеног капацитета може се видети на следећој табели, где је приказан преглед годишњих и месечних аукција одржаних у 2015. години.

²¹ Уредба 347/2013 о смерницама за трансевропску инфраструктуру усвојена је у Енергетској Заједници 20. Новембра 2015 године Одлуком Министарског Савета 2015/09/МС-ЕпС где је неопходно да у оквиру десетогодишњег плана буде остварена преносна способност мреже у оба смера преноса електричне енергије у односу на количину укупне електричне енергије исказане у мегаватима и њиховом доприносу постизања минималног капацитета интерконекције у износу од 10% инсталисаног производног капацитета до 2020. Ово значи да преносни систем мора имати могућност да најмање 10% од укупне произведе енергије унутар свог система буде пренешено преко интерконекција у суседне системе

Степен загушења био је на чак девет од дванаест смерова током целе године висок, односно већи од један. На четири смера достиже и вредност од преко три, што говори да је тражени капацитет више од три пута већи од понуђеног.

Табела 5-1: Резултати месечних и годишњих аукција за 2015.

Граница/смер	Месечне аукције				Годишње аукције		
	Број учесника који су учествовали на овим аукцијама ²² (опсег)	Степен загушења ²³ - опсег -	Маргинална цена-опсег €/MWh	Број дана са нултим капацитетом	Број учесника који су учествовали на овим аукцијама	Степен загушења	Маргинална цена €/MWh
Албанија - Србија	6-12	1,23-4,32	0,01-0,61	32	-	-	-
Црна Гора - Србија	11-15	1,41-1,85	0,02-0,09	0	12	4,62	0,1
Македонија - Србија	9-14	1,25-3,56	0,02-0,45	6	-	-	-
Србија - Албанија	7-12	1,68-3,79	0,53-8,35	32	-	-	-
Србија - Црна Гора	8-15	1,19-3,13	0,03-0,19	0	17	6,60	0,26
Србија - Македонија	11-16	1,20-2,08	0,17-3,64	6	-	-	-
Мађарска - Србија	10-21	1,63-2,59	0,06-0,26	1	19	2,90	0,31
Србија - Мађарска	13-25	1,06-4,09	0,01-0,51	1	22	2,43	0,15
БиХ - Србија	10-15	0,70-2,04	0-0,05	0	14	4,33	0,17
Србија - БиХ	8-10	0,61-2,02	0-0,05	0	13	3,50	0,06
Румунија - Србија	15-24	1,44-7,18	1,73-5,51	19	26	4,64	4,60
Србија - Румунија	3-7	0,24-2,41	0-0,04	19	12	1,36	0,01

5.3 Утицај расположивости преносних капацитета на интерконекторима на ниво конкурентности тржишта електричне енергије

На основу докумената и података којима Агенција располаже може се закључити да због слабије повезане мреже:

- постоји јака међузависност у токовима снага и актуелни преносни капацитети „GTC“ су значајно ограничени у N-1 прорачунима и
- планирани регионални пројекти, где се убрајају и значајнији пројекти развоја преносног система, доприносе повећању сигурности напајања („SoS“) подручја и увелико доприносе повећању преносних капацитета у региону („GTC“).

Уз планиране пројекте, може се закључити да ће преносна мрежа бити у стању да прими очекиване трансфере енергије до 2026. године, односно уз планирана додатна појачања и до 2031. године. Важно је напоменути да у поменуте анализе спроведене од стране ENTSO-E, није узето у обзир потенцијално повезивање електроенергетских система Украјине и Молдавије на преносни систем континенталне Европе.

²² Не учествују сви на свим аукцијама

²³ Укупан захтевани капацитет / АТС

6. АНАЛИЗА РИЗИКА УКИДАЊА РЕГУЛИСАНИХ ЦЕНА ЗА ГАРАНТОВАНО СНАБДЕВАЊЕ

У условима када просечна малопродајна регулисана цена за гарантовано снабдевање заостаје у односу на цену која покрива све оправдане трошкове (која се састоји из тржишне великопродајне цене електричне енергије и укупних регулисаних трошкова преносне и дистрибутивне мреже²⁴), нема значајног уласка на тржиште нових снабдевача, а купци немају интереса да мењају снабдевача, што све заједно не омогућава постојање конкурентног тржишта, али ни одрживост пословања гарантованог снабдевача. И поред тога што велики број чланица ЕУ има и даље регулисану малопродајну цену електричне енергије за крајње потрошаче из категорије домаћинство, према закључку Европске комисије²⁵, регулисане цене представљају препреку конкуренцији на тржишту електричне енергије на мало, осим уколико нису временски ограничене или примењиве у изузетним случајевима условљеним социо-економским околностима. Отуда је основна премиса за успостављање конкурентског тржишта у делу гарантованог снабдевања електричном енергијом, достизање економски оправдане цене која ће обезбедити одрживо пословање постојећег снабдевача, али и бити довољно подстицајна и примамљива за друге снабдеваче који би исказали интерес да се укључе у снабдевање домаћинстава и малих купаца, чиме би се дестимулисала евентуална злоупотреба доминантне позиције снабдевача након укидања регулације цена. С обзиром на проценат заостајања садашњег нивоа одобрене цене електричне енергије за гарантовано снабдевање у односу на цену која би била резултат тржишног деловања, не може се очекивати достизање тржишног нивоа ове цене у кратком временском периоду. И Меморандум потписан са ММФ-ом предвиђа постепено достизање тржишног нивоа регулисаних цена снабдевања у овом сегменту.

Број заштићених енергетски угрожених купаца још увек није достигао потребан ниво, па би сваки већи раст цена електричне енергије имао негативан ефекат на њих и могао би да угрози њихову егзистенцију. Узимајући у обзир број процењених домаћинстава који су изложени било ризику од енергетског сиромаштва, било да се налазе у позицији апсолутног сиромаштва, неопходно је обезбедити да бар 50% потенцијално енергетски угрожених домаћинстава буде обухваћено заштитом.

Истовремено, не може се рачунати са довољно извесности да ће регион Југоисточне Европе брзо превазићи садашње дефиците енергије и да се вишкови енергије из западне и централне Европе сада могу пренети у Србију и понудити под конкурентним условима. На другој страни, уз планиране пројекте, може се закључити да ће прекогранична преносна мрежа бити у стању да прими очекиване трансфере енергије током наредних десет година.

Неопходно је да Агенција и даље настави да контролише пословање доминантног снабдевача и регулише цене електричне енергије за гарантовано снабдевање. Укидање регулације цена електричне енергије и избор гарантованог снабдевача кроз тендерску процедуру, подразумевао би и једнократно значајније повећање цена електричне енергије, што би представљало значајан удар на буџете незаштићених сиромашних домаћинстава.

При томе, Агенција ће предузимати, подстицати и предлагати активности којима ће се стварати услови за ефикасније функционисање тржишта енергије. То се превасходно односи на:

- развој неопходних алата који представљају подршку функционисању тржишта, као што је израда калкулатора који би омогућио упоредни транспарентан преглед расположивих понуда заинтересованих снабдевача;
- унапређење регулативе за заштиту енергетски угрожених купаца;
- информисање и образовање купаца енергије и јачање њихове свести о могућности промене снабдевача²⁶.

²⁴ Укупни регулисани трошкови преносне и дистрибутивне мреже подразумевају да је у њихову калкулацију поред оправданих оперативних трошкова и амортизације укључена и оправдана стопа приноса на регулисану средтва (фер стопа профита - ППЦК)

²⁵ 25 Фебруара 2015, Европска комисија је усвојила "A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy" у коме закључује да су регулисане цене препрека конкуренцији уколико нису временски ограничени или применљиве у изузетним случајевима.

²⁶ Стварање поверења код потрошача у функционисање тржишта електричне енергије је веома важно за даљи његов развој. Постојање тржишних односа подразумева и постојање билатералних уговора између снабдевача и купца, па у условима специфичности које електрична енергија има, терминологије која се уобичајено користи и сл., неопходно је да регулатор одобри стандардне услове уговора и учини их разумљивијим и приступачнијим купцу, и на тај начин спречи

Све те активности је неопходно предузимати паралелно са растом регулисаних малопродајних цена снабдевања у наредном периоду.

Посебну пажњу би требало обратити на даљу примену постојећег или унапређеног тарифног система. Уочава се тенденција код снабдевача на слободном тржишту, да се тарифни систем за енергију поједностави, чак сведе на просту киловат-сатну тарифу након укидања регулације (што се десило у више земаља). Ово би могло да доведе до повећања укупних трошкова рада електроенергетског система, самим тим и трошкова снабдевања електричном енергијом крајњих купаца. У условима високе потрошње електричне енергије, која је карактеристична за купце из категорије домаћинство, изузимање подстицајних елемената из постојећег тарифног система би могло негативно да се одрази на поузданост система, посебно у условима недостатка потребних производних капацитета, због кашњења са изградњом нових и капацитета за замену, будући да је извесно гашење најстаријих термоелектрана у наредном периоду, због захтева везаних за заштиту животне средине и ефикасније коришћење природних ресурса.

7. ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

У условима када регулисана цена електричне енергије за гарантовано снабдевање знатно заостаје за тржишном ценом која би била стимулативна и за друге снабдеваче и када се велики број становника налази у условима апсолутног и енергетског сиромаштва, без обзира на расположивост електричне енергије у региону, као и расположивост преносних интерконективних капацитета, **укидање регулације ових цена није прихватљива опција** обзиром на последице и ризике које таква одлука са собом носи.

Да би се регулација цена за гарантовано снабдевање могла укинути, неопходно је да се, са постепеним смањивањем и елиминисањем разлике између регулисаних и тржишних цена електричне енергије, што брже повећава обухватност заштите енергетски угрожених купаца и заштити знатно већи број купаца и у том циљу треба унапређивати Уредбу за заштиту енергетски угрожених купаца. Истовремено, треба припремити сва неопходна акта и алате за ефикасније функционисање малопродајног тржишта.

За наредну анализу потребно је проширити базу података који би били у функцији оцене концентрације и развијености тржишта, у складу са праксом ACER i CEER-а. Агенција ће унапређивати комуникацију са снабдевачима и у заједничком раду идентификовати и настојати да се отклоне све друге препреке које су препознате као ограничавајући елементи за даљи развој тржишта.

могуће злоупотребе од стране снабдевача. Негативна искуства купаца на почетку процеса, могу да имају погубне последице по даљи развој тржишта.

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2017. ГОДИНУ

О ПОТРЕБИ РЕГУЛИСАЊА ЦЕНА ЗАКУПА РЕЗЕРВЕ СНАГЕ ЗА СИСТЕМСКЕ УСЛУГЕ СЕКУНДАРНЕ И ТЕРЦИЈАРНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Одредбом члана 88. Закона о енергетици („Службени гласник РС”, број 145/14) прописано је да, поред других законом одређених цена, регулисане цене могу бити и цене електричне енергије за гарантовано снабдевање и **цене закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације**.

Агенција за енергетику Републике Србије (Агенција) једанпут годишње анализира потребу регулисања наведених цена, на основу:

- 4) оствареног нивоа конкурентности на домаћем тржишту електричне енергије;
- 5) достигнутог степена заштите енергетски угрожених купаца;
- 6) развоја регионалног тржишта електричне енергије и
- 7) процене расположивих прекограничних капацитета

и припрема и објављује Извештај о потреби даљег регулисања тих цена.

Када Агенција утврди да је престала потреба за регулацијом цене електричне енергије за гарантовано снабдевање, дужна је да о томе обавести Министарство, а када утврди да је, у потпуности или делимично, **престала потреба за регулацијом цене закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијалне регулације**, дужна је да о томе обавести оператора система.

МЕТОДОЛОГИЈА

Као подлога за израду анализе, коришћени су превасходно подаци које Агенција прикупља од енергетских субјеката кроз редовно обављање својих послова, студије и анализе које је Енергетски координациони центар (ЕКЦ), из Београда, урадио на ову тему, као и стручни радови и презентације са међународних стручних скупова и сл. Агенција је, приликом израде ове анализе, користила помоћ консултанта, који је обезбеђен кроз техничку помоћ добијену од USAID/NARUC. Помоћ консултанта је била строго техничке природе и није служила ни као отворена подршка, ни као сигнал за доношење закључака или давање образложења садржаних у коначној процени.

Сагласно Закону о енергетици, врсте и обим помоћних²⁷ и системских²⁸ услуга су дефинисане у Правилима о раду преносног система електричне енергије, а начин обезбеђивања системских услуга у Правилима о раду тржишта електричне енергије. У важећим Правилима о раду преносног система електричне енергије, као помоћне услуге су означене: примарна регулација, регулација напона, безнапонско покретање и острвски рад, чије су цене регулисане; системске услуге су резерва снаге секундарне и терцијарне регулације. Дефинисан је износ снаге која мора бити резервисана за потребе примарне, секундарне и терцијарне регулације и прецизирано је

²⁷ Помоћне услуге су услуге које корисници преносног и дистрибутивног система електричне енергије пружају оператору преносног и дистрибутивног система да би се обезбедиле системске услуге.

²⁸ Системске услуге су „услуге које пружа оператор система, а које су неопходне за обезбеђивање сигурног, поузданог и стабилног рада енергетског система.

који део те снаге мора да буде обезбеђен из производних јединица прикључених на преносни систем.

Закупљена резерва снаге се активира аутоматски (секундарна регулација) или по налогу оператора система (терцијарна регулација) у случају потребе за регулацијом параметара стања система, односно за балансирањем – уравнотежењем производње, потрошње, улаза и излаза енергије из система у реалном времену. У случају активирања резерве, енергија која се пласира у систем представља балансну енергију и обрачунава се у складу са тржишним правилима.

1. ОСТВАРЕНИ НИВО КОНКУРЕНТНОСТИ НА ДОМАЋЕМ ТРЖИШТУ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

1.1 Стање на тржишту резерви у Србији

Правилима о раду преносног система електричне енергије, дефинисан је износ снаге која мора бити резервисана за потребе системских услуга примарне регулације (36 MW), секундарне регулације (минимални опсег износи 160 MW) и терцијарне регулације (300 MW за позитивну и 150 MW за негативну резерву), као и да целокупна снага у резерви мора да буде обезбеђена из производних јединица прикључених на домаћи преносни систем.

Правилима о раду тржишта електричне енергије, утврђен је начин на који производне јединице прикључене на домаћи преносни систем обезбеђују ове услуге, као и могућност да оператор система закупи недостајућу снагу или набави енергију за системске услуге од осталих учесника на тржишту електричне енергије (снабдевача и снабдевача на велико) или од оператора другог преносног система.

1.2 Одређивање цена системских услуга секундарне и терцијарне регулације у Србији

Цене системских услуга секундарне и терцијарне регулације се од стране Агенције утврђују по механизму надокнаде вредности неиспоручене електричне енергије на тржишту електричне енергије због резервације капацитета за ове потребе. Наиме, произвођачи електричне енергије чије су електране технички оспособљене и погонски спремне да пруже ове услуге, у обавези су да их обезбеде на захтев оператора преносног система. То значи да су у обавези да део погонски спремног капацитета држе у резерви и да нису у могућности да га ангажују према својој вољи, у време и обиму који њима одговара, ради продаје електричне енергије на тржишту. Због овога, произвођачи трпе одређену штету, односно нису у могућности да остваре приход од продаје електричне енергије (изгубљени приход), па су и цене ових услуга одређене тако да се надомести тај приход. Висина изгубљеног прихода се одређује тако што се одреди изгубљена енергија и цена по којој се обрачунава изгубљени приход.

При утврђивању цена системских услуга, има се у виду и начин на који се у пракси оне обезбеђују. Код секундарне регулације, обезбеђује се опсег снаге, по правилу се уређај за регулацију у електрани која обезбеђује ову услугу, подеси тако да електрана ради са снагом која је на средини опсега, тако да се, по потреби, ова услуга може активирати и у смеру смањења и у смеру повећања снаге. У случају терцијарне регулације, посебно се резервише капацитет у смеру повећања снаге и капацитет у смеру смањења снаге. Неспорно је да се из капацитета који је резервисан у смеру повећања снаге не може производити електрична енергија која би се нудила на тржишту. Такође, процењено је да обавеза обезбеђења капацитета у смеру смањења снаге не узрокује губитак прихода произвођача, ако се узму у обзир услови на тржишту електричне енергије и успостављена правила одређивања цене електричне енергије у балансном механизму, па се резервација капацитета у смеру смањења снаге не плаћа.

Енергија коју произвођачи не могу слободно да пласирају на тржишту због резервације капацитета за потребе секундарне и терцијарне регулације, одређује се на основу података из електроенергетског биланса - снаге производних капацитета које се морају држати у резерви и часовног коришћења укупног инсталисаног капацитета тих електрана ангажованог за потребе годишње производње електричне енергије. Множењем капацитета који су у резерви и њиховог претпостављеног часовног коришћења, добија се потенцијална количина неиспоручене електричне енергије. Произвођачи не губе целокупан приход који одговара вредности ове енергије на тржишту, већ само за један део те енергије који неће бити пласиран. Наиме, део потенцијалне количине неиспоручене електричне енергије који се обухвата код одређивања

изгубљеног прихода, одређује се водећи рачуна о врсти електране чији су капацитети у резерви (да ли су то проточне или акумулационе ХЕ или термоелектране) и чињеници да капацитети који су у резерви учествују у балансном механизму, те бивају ангажовани према потреби од стране оператора преносног система, а та енергија бива плаћена по цени балансне енергије (по Правилима о раду тржишта електричне енергије то је цена коју су сами произвођачи понудили и која је, по правилу, виша од цене на тржишту електричне енергије) и по ком основу произвођачи остварују приход.

Приликом оцене да ли се могућа производња због резервисаног капацитета трајно губи или се може остварити у неком другом периоду, води се рачуна о врсти електране чији су капацитети у резерви. Код хидроелектрана, добром комбинацијом капацитета који су у резерви, расположива енергија се може у великој мери искористити, осим у периодима великих вода, када због држања капацитета у резерви, првенствено у проточним хидроелектранама, може доћи до прелива воде и трајног губитка енергије. Међутим, немогућност да се енергија пласира на тржишту слободно, када се жели, може условити губитак дела прихода, јер ће се енергија можда продавати у периодима ниже цене. Код термоелектрана, трајни губитак производње електричне енергије због немогућности пласмана на тржишту је већи. Термоелектране могу трајно да раде ако имају довољно угља, тако да се потенцијална количина неиспоручене електричне енергије може умањити само уколико је производња термоелектрана лимитирана расположивом количином угља.

Имајући у виду напред наведено, у случају резервације капацитета за секундарну регулацију, непласирана електрична енергија на тржишту је процентуално већа у односу на потенцијално неиспоручену електричну енергију, него што је то случај због резервације капацитета за терцијарну резерву, јер произвођач има већу могућност оптималног управљања капацитетима које ангажује у терцијарној резерви. Због тога је коефицијент умањења за секундарну резерву мањи од коефицијента умањења за терцијарну резерву.

Цена на основу које се одређује изгубљени приход због резервације капацитета за потребе секундарне и терцијарне регулације, утврђује се на основу остварених просечних тржишних цена годишњих „фјучерса“²⁹ за константну производњу, односно потрошњу (baseload), на релевантним берзама електричне енергије, за испоруке у години у којој они доспевају, а за коју се утврђују цене системских услуга. По правилу, узима се остварена цена са најјаче регионалне берзе, под претпоставком да би се највероватније на њој пласирале ове количине електричне енергије.

Множењем електричне енергије која није могла бити слободно пласирана на тржишту због држања капацитета у резерви за потребе секундарне и терцијарне регулације са одговарајућом берзанском ценом, добија се изгубљен приход који је могао бити остварен на тржишту електричне енергије. Коначно, дељењем обрачунатих вредности изгубљеног прихода по услугама секундарне и терцијарне регулације са снагама које су у резерви за ове услуге, утврђују су цене закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације.

1.3 Остварени ниво конкурентности на тржишту закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације у Србији

Оператор преносног система има обавезу да обезбеди сигуран и стабилан рад система. У том циљу је дужан да обезбеди системске услуге секундарне и терцијарне регулације. Ове услуге се обезбеђују:

- из капацитета који су повезани на преносни систем,
- на тржишту електричне енергије од осталих учесника на тржишту електричне енергије (снабдевача и снабдевача на велико) и
- од оператора других преносног система.

Сагласно препорукама ENTSO-E и правилима о раду преносног система EMC, за сигуран и стабилан рад система, неопходно је да се одређени део резервисаног капацитета обезбеди из објеката који су повезани на сопствени преносни систем.

²⁹ futures – куповина и продаја на организованом тржишту (берзи) електричне енергије за неки будући период/датум

Ефикасна конкуренција на тржишту закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације је одраз структуре тржишта и активности учесника (произвођача, снабдевача и купаца) који учествују на њему, а она захтева, између осталог:

- довољан број произвођача, снабдевача и купаца који активно учествују на тржишту закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације, као резултат могућности слободног уласка нових произвођача, снабдевача и купаца на тржиште и ефикасних ценовних сигнала доступних свим учесницима на тржишту, и
- могућност избора нижих цена за оператора преносног система као корисника системских услуга секундарне и терцијарне регулације.

Развијеност тржишта закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације је условљена:

- степеном концентрације производног тржишта електричне енергије,
- инсталисаном снагом производних капацитета у електроенергетском систему, односно вишком капацитета у односу на вршно оптерећење система,
- расположивошћу, односно степеном загушења прекограничних капацитета и
- развијеношћу регионалног тржишта системских услуга.

Структура тржишта закупа резерве снаге за системске услуге секундарне и терцијарне регулације је превасходно условљена могућношћу слободног уласка нових произвођача и снабдевача на тржиште, односно постојањем административно-техничких, правних и регулаторних препрека, као и лакоћом изласка са тржишта.

Агенција, у циљу развоја ефикасне конкуренције на овом тржишту, има задатак да елиминира или у што већој мери ублажи улазне баријере, ако оне постоје, како би омогућили учешће што већег броја произвођача и снабдевача на тржишту, односно предочили постојећим произвођачима и снабдевачима могућност уласка нових, потенцијалних конкурената.

Концентрација тржишта

Најчешћи показатељи структуре тржишта, односно његове концентрације или либерализације који се користе у међународној пракси су:

- Степен тржишне концентрације три највећа произвођача у обезбеђењу укупног износа услуга секундарне и терцијарне регулације (CR3). Овај показатељ се обрачунава по уговореном капацитету. То је најједноставнији и најчешће коришћени показатељ концентрације тржишта.
- Херфиндал - Хиршманов³⁰ индекс (НИИ) изражава степен концентарције тржишта као суму квадрата учешћа сваког појединачног произвођача на тржишту системских услуга.
- Број произвођача са тржишним учешћем у обезбеђењу укупног износа услуга секундарне и терцијарне регулације изнад одређеног процента (нпр. 5%).

Израчунавање наведених показатеља концентрације тржишта у овом случају не би имало смисла, с обзиром на то да у Србији постоји само један произвођач електричне енергије који може да пружи све те услуге, што упућује на закључак да то тржиште одликује монополска тржишна структура.

Показатељи изграђености система

Учешће секундарне резерве на горе у вршном оптерећењу електроенергетског система³¹

³⁰ Herfindahl-Hirschman индекс се дефинише као збир квадрата учешћа појединих компанија на тржишту и што је вредност мања, то је развијенија конкуренција на тржишту.

За оцену концентрисаности тржишта се користе границе:

НИИ < 1000 - неконцентрисано

1001 < НИИ < 2000 - умерено концентрисано

НИИ >2001 - високо концентрисано тржиште

³¹ У 2008. години, ово учешће је износило од 1-3% у Француској, Белгији, Холандији и Немачкој

$$80 \text{ MW} / 5.777 \text{ MW} = 1,38\%$$

Учешће терцијарне резерве на горе у вршном оптерећењу електроенергетског система³²

$$300 \text{ MW} / 5.777 \text{ MW} = 5,19\%$$

2. ДОСТИГНУТИ СТЕПЕН ЗАШТИТЕ ЕНЕРГЕТСКИ УГРОЖЕНИХ КУПАЦА

Потенцијални утицај престанка регулације цена секундарне и терцијарне резерве снаге на положај и заштиту енергетски угрожених купаца електричне енергије је веома мали и сразмеран је учешћу вредности ових услуга у укупној вредности испоручене електричне енергије крајњим купцима. На основу података за 2015. годину, ово учешће је износило 1,25%, односно уколико би се вредност ових услуга исказала кроз јединичну цену, онда би она износила 0,09 дин/kWh.

Ризик од нежељених ефеката престанка регулације услуга секундарне и терцијарне резерве на кретање цена електричне енергије је пре свега у могућности да ЕПС, као доминантан локални произвођач, па самим тим и као једини пружалац (провајдер) ових услуга у Србији, у условима одсуства техничких и правних могућности ТСО-а да те услуге обезбеди на регионалном тржишту, злоупотреби свој монополски положај и подигне цене ових услуга изнад њихове тржишне или оправдане вредности. Имајући у виду претходно наведене податке о учешћу ових услуга у укупним рачунима купаца, ефекат потенцијално неоправданог повећања цена ових услуга не би имао значајан утицај на раст рачуна за утрошену електричну енергију, те сходно томе не би допринео ни расту енергетског сиромаштва. Са друге стране, подстицање конкуренције, односно регионално повезивање ТСО приликом обезбеђења ових услуга, може довести до пада цена ових услуга и њиховог позитивног ефекта на укупне рачуне домаћинства. Отуда, може се рећи да је утицај регулације, односно дерегулације, ових услуга на положај купаца који се налазе у стању енергетског сиромаштва веома низак, те да овај критеријум није од пресудног значаја за доношење одлуке о будућој регулацији ових услуга.

3. РАЗВОЈ РЕГИОНАЛНОГ ТРЖИШТА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

У региону Југоисточне Европе још увек не постоје национална балансна тржишта или су у иницијалној фази развоја. Цене балансне енергије су регулисане у Македонији и Албанији, у Србији се одређују на тржишном принципу и директно су везане за понуде провајдера балансне услуге, док се у Црној Гори и Босни и Херцеговини рачунају на основу трошкова за покривање дебаланса. У региону још увек не постоји потпуна балансна одговорност, осим у Србији, Црној Гори и Босни и Херцеговини. Карактеристика региона је да је неразвијен степен конкурентности, јер најчешће постоји један доминантни провајдер балансне услуге (осим у Босни и Херцеговини где постоје 3 производне компаније у државном (ентитетском) власништву и један значајан термокапацитет независног произвођача), цена за обрачун дебаланса је често заснована на нетржишним основама. Такође, карактеристично је да су у региону високе цене балансирања за мала национална тржишта електричне енергије. Захтевана балансна резерва (резерва капацитета за секундарну и терцијарну резерву) се прорачунава на националном нивоу у складу са препорукама ENTSO-E. У складу са ENTSO-E захтевима и Правилима о раду преносног система, „Електро mreжа Србије“ (ЕМС) АД је дужан да одржава континуалну резерву (закуп) производног капацитета у износу највеће производне јединице у електроенергетском систему Србије, што износи 600 MW. Укупна инсталисана нето расположива снага у Србији је 7.326 MW што значи да се чак 8% нето инсталисане снаге у Србији мора држати закупљено у резерви, чиме постаје нерасположиво за активну производњу и тако недоступно за снабдевање купаца тј. трговање. Како регион карактеришу ситни електроенергетски системи који садрже релативно велике производне јединице, забележен је висок ниво балансне резерве у региону од 7 до 28% у односу на укупну расположиву снагу сваког електроенергетског система. У региону не постоји прекогранично обезбеђење капацитета за резерву нити балансирање (извоз и увоз балансне енергије у/из суседних система преко интерконективних далековода) осим у виду хаваријске енергије која се третира као размена/куповина (или продаја) балансне енергије, с тим да је време за њену активацију мање од једног сата.

У региону је потребно повећати конкуренцију како би се повећао број провајдера балансну резерву за шта је потребно развити техничке могућности за обезбеђење балансног капацитета из

³² У 2008. години, ово учешће је износило од 2-3% у Француској, Немачкој и Белгији

суседних система. Истовремено би се смањило ниво захтеване резерве у смислу разматрања могућности заједничког димензионисања и дељења резерве између суседних система, са циљем смањења укупних трошкова за балансирање и конкурентнијих понуда како за балансну резерву, тако и за балансну енергију.

Електроенергетски систем Србије је део контролног блока СММ који чине Србија, Црна Гора и Македонија. Оператор преносног система Србије (ЕМС АД) је обавезан да обезбеди системске услуге за своју контролну област. Набавка балансног капацитета и балансне енергије је базирана на чињеници да тренутно у Србији постоји само једна страна која може понудити балансне услуге, а то је Електропривреда Србије (ЈП ЕПС) која је власник и управља свим баланским ентитетима које је дужна да понуди оператору преносног система ради балансирања. Примарна регулација (FCR услуга: капацитет и енергија) је обавезна за све управљиве производне јединице и ова услуга је бесплатна као и у већини земаља Европе. Резервација балансног капацитета за секундарну (аFRR) и терцијарну спору (mFRR) и терцијарну брзу (RR) регулацију није заснована тржишно. Износ за сваку резерву је дефинисан у Уговору о пружању системских услуга који закључују оператор преносног система и провајдер балансне услуге. Износ резерве је одређен на основу препорука ENTSO-E и Агенција одређује цену за резервисани капацитет по MW за сваки тип резерве. Уговор о пружању системских услуга се уговара за једну календарску годину. Ово је минимални износ резерве који провајдер балансне услуге мора да понуди оператору преносног система у реалном времену. Додатно, у складу са Правилима о раду преносног система, провајдер балансне услуге је обавезан да понуди оператору преносног система сав расположиви капацитет својих баланских ентитета који преостане након прихватања дневних планова рада. У случају да нема довољно терцијарне резерве (RR), оператор преносног система има могућност да преузима хаваријску енергију од суседних оператора преносног система у складу са уговорима којима се регулише продаја/размена хаваријске енергије између оператора преносног система или, уколико постоји, уговор о пружању помоћних услуга између оператора преносног система и снабдевача. Правилима о раду преносног система и уговором о пружању помоћних услуга дефинисане су техничке карактеристике управљивих производних јединица и начин њиховог активирања. Уговором се дефинишу балансни ентитети који могу да обезбеде услуге аутоматске секундарне регулације (аFRR) и терцијарне резерве (RR).

У складу са предлогом мрежних правила за балансирање и оперативног приручника ENTSO-E, препоручено је да се дели резерва за системске услуге, како би се што мањи производни капацитет држао у резерви и тиме био онемогућен за активну производњу и расположивост на тржишту електричне енергије. Овај предлог је посебно актуелан за мале електроенергетске системе који у свом саставу имају веће производне јединице, а што је случај са уситњеним електроенергетским системима у региону Југоисточне Европе. С тим у вези, у циљу дељења баланских резерви, смањења трошкова балансирања и повећања конкуренције, покренуте су дискусије између српског, црногорског и македонског оператора преносног система у оквиру контролног блока СММ око успостављања заједничког прекограничног балансног механизма. Србија је 2015. након прелиминарних договора ажурирала Правила о раду тржишта електричне енергије којима је дозвољено прекогранично балансирање у оквиру контролног блока СММ у реалном времену. Црногорска методологија за помоћне услуге већ предвиђа могућност за прекогранично балансирање. Слична ситуација је у Македонији, где је набавка прекограничне балансне енергије у примени већ неколико година с тим да се решава проблем пореза на додатну вредност (ПДВ). Уговор између три оператора преносног система је закључен и у поступку је развијања.

У складу са актуелном ситуацијом и карактеристикама свих земаља у Југоисточној Европи, може се закључити да балансна тржишта (и капацитета и енергије) у региону још увек не постоје или још увек нису довољно развијена или су тек у почетној фази успостављања:

- Примарна регулација је обавезна у свим земљама региона и не плаћа се;
- Не постоји конкуренција и у већини земаља постоји један доминантни провајдер балансне резерве, па се може закључити да у таквим условима национално балансно тржиште не може да се развија на тржишним основама, поготову уколико је оно упућено на домаће капацитете;
- Ниво балансне резерве је у већини земаља у региону врло висок у поређењу са укупном инсталисаном снагом;
- Цене за балансну резерву у региону су у већини случајева регулисане;
- Не постоји прекогранично балансирање осим ангажовања хаваријске енергије која се третира као размена балансне енергије, али са временом активације већом од једног сата;
- У многим земљама се концепт балансне одговорности не примењује на све учеснике на тржишту;

- Захтевана балансна резерва се израчунава на националном нивоу у складу са препорукама ENTSO- E;
- Период обрачуна дебаланса је један сат.

Претходне чињенице указују на неопходност стварања регионалног балансног тржишта, као јединог начина да се развије овај тип тржишта, а од чега би користи биле:

- Смањење капацитета који је потребно обезбедити за секундарну и терцијарну резерву због набавке на регионалном нивоу, уместо посебно за сваку земљу;
- Увођење конкуренције између неколико провајдера балансне резерве;
- Престанак потребе за резервацију балансног капацитета и његово ослобађање за потребе тржишта;
- Постизање тржишно оријентисаних цена за резервацију балансног капацитета, активираних балансни енергије и обрачун дебаланса;
- Повећана расположивост производних јединица за учешће у краткорочним тржишним трансакцијама, захваљујући смањењу обавезних резерви за балансирање.

У складу са неколико пројеката везаних за интеграцију националних балансних тржишта и различитим нивоима балансне резерве у Западној Европи, познатих као сарадња у регулацији мреже (Grid Control Cooperation - IGCC), и као први корак у креирању координисане балансне области (Coordinated Balancing Area - CoBA) у региону Југоисточне Европе, Србија, Црна Гора и Македонија даље унапређују своје активности са циљем развијања балансног механизма у складу са предлогом нових мрежних правила за балансирање.

Трговина примарном резервом је ретка, јер се ова услуга не плаћа у скоро свим земљама Европе. Трговина секундарном резервом на отвореном тржишту и из других контролних области је могућа и постоје примери у Европи, али је за то потребно обезбедити низ техничких предуслова, који у нашем окружењу не постоје. Трговина терцијарном резервом је најзаступљенија у земљама Европе, па и у региону Југоисточне Европе. Најбољи вид реализације интегрисаног балансног тржишта је у примени механизма који препоручују ENTSO- E и мрежна правила за балансирање (која су у завршној фази да се примене у земљама Европске Уније), а који за циљ имају ефикасније методе и поступке у извршавању обавезе оператора преносног система за набавку системских услуга, а са друге стране у давању могућности оператору преносног система да балансну енергију може да набави на отвореном тржишту, по тржишним, конкурентним ценама.

Поред техничких предуслова, треба проверити и решити бројна нетехничка и регулаторна питања у свакој земљи која намерава да учествује у процесу успостављања регионалног балансног тржишта:

- Извршити хармонизацију актуелног закона о енергетици и националних правила за балансирање, како би се омогућио процес интеграције регионалног балансног тржишта, уколико је потребно;
- Обезбедити регионалну сарадњу регулаторних агенција око израде нацрта правила за регионално балансно тржиште и услова за дефинисање ТСО-ТСО уговора у процесу интеграције балансног тржишта;
- Регулисати третман ПДВ код прекограничне балансне резерве и трговине балансни енергије (обавезе плаћања, могућности за примену механизма повраћаја ПДВ);
- Дефинисати инструменте плаћања (банкарске гаранције, депозити) као гаранције плаћања за унутар -ТСО трговање у оквиру регионалног балансног тржишта;
- Дефинисати временске оквире и периоде плаћања за обезбеђену балансну резерву и ангажовану балансну енергију;
- Размотрити питања такси, третман царине и обрачунавања у различитим случајевима размене балансни енергије;
- Размотрити какав третман имају приход и трошкови оператора преносног система на регионалном балансном тржишту, у сарадњи са националним регулатором;
- Потребно је да националне регулаторне агенције дефинишу механизме трансфера трошкова регионалног балансног тржишта на крајње купце на националном нивоу.

Имајући у виду све напред речено, може се закључити да тренутно не постоје могућности да оператор преносног система ЕМС А.Д, закупи капацитете за секундарну и терцијарну регулацију ван система Републике Србије.

4. ПРОЦЕНА РАСПОЛОЖИВИХ ПРЕКОГРАНИЧНИХ КАПАЦИТЕТА

Предуслов за интеграцију баланских тржишта (било да се ради о формирању заједничке резерве капацитета или заједничком коришћењу балансне енергије, укључујући и imbalance netting) је постојање расположивог прекограничног преносног капацитета за коришћење заједничког капацитета за размену балансне енергије. Прекогранични преносни капацитет који је намењен за размену балансне енергије може се обезбедити резервацијом унапред на месечном или годишњем хоризонту унапред, односно у случају imbalance netting резервација капацитета може бити поново коришћена или да се користи капацитет који је преостао након дневних, односно унутар-дневних комерцијалних алокација капацитета.

Тренутно у региону југоисточне Европе LFC (Load Frequency Control) области се поклапају са зонама трговања, начин доделе капацитета је путем експлицитних аукција. NTC (Net Transfer Capacities) који се користи за доделу капацитета је или заједнички или је у односу 50:50 између граничних области. Аукције се одржавају на годишњем, месечном и дневном временском хоризонту. На појединим границама постоји и унутардневна додела капацитета.

На основу анализе резултата одржаних аукција, може се закључити да је већина капацитета на годишњим и месечним аукцијама алоцирана, односно да је на већини граница (у оба смера) на тим временским хоризонтима дошло до појаве загушења (конкретне вредности за Србију приложене су у Извештају о потреби регулисања цена електричне енергије за гарантовано снабдевање у виду табеле).

Регион југоисточне Европе би за почетак морао да испита могућности заједничког димензионисања резерве на нивоу два LFC блока (Load Frequency Control Block), а након тога и могућност коришћења заједничке балансне резерве и енергије. У оба случаја, неопходно је да се преносни прекогранични капацитет обезбеди и узме у обзир приликом расподеле резерве, поделе и размене капацитета и енергије између оператора преносних система на које се односи.

Прерано је да се на почетку, када се одлучи да се уведе заједничка резерва или заједничка енергија, започне са тржишно оријентисаним методама резервације (у овом случају потребно је имати унапред познате понуде за балансну резерву) или кооптимизацију прекограничног преносног капацитета за балансирање (односно алоцирање прекограничног капацитета на комерцијалним аукцијама). Из свега наведеног, намеће се закључак да је једино логично решење резервација прекограничног преносног капацитета за потребе балансирања система заснована на анализи економске ефикасности (анализа се односи на сваку границу понаособ узимајући у обзир очекивани преостали расположиви капацитет након потирања трансакција супротних смерова истог износа капацитета и након узимања у обзир трансакција на унутардневном тржишту). То значи да је потребно направити анализу за сваку границу понаособ и за појединачне интеграције сваке две суседне области, у циљу одређивања дела прекограничног преносног капацитета који би се могао резервисати за балансирање система, не нарушавајући при томе конкурентност тржишта и свеобухватни беневит тржишног окружења.

У зависности од концепта за који се одлучимо, постоји више начина како се може анализирати. Модел тржишта електричне енергије који би се користио за ове потребе, у циљу израчунавања разлика између општих добробити коришћења између сценарија :

- 1) Целокупан прекогранични преносни капацитет се алоцира на комерцијалним аукцијама. Сваки оператор преносног система има свој капацитет за балансну резерву (нема заједничког димензионисања резерве, размене или дељења). У овом случају прекогранични преносни капацитет је максимално алоциран, али нема удруживања резерве.
- 2) Део прекограничног преносног капацитета је резервисан за балансирање.
- 3) Примењује се заједничко коришћење резерве (заједничко димензионисање, размена и подела). У овом случају, прекогранични преносни капацитет за расподелу на комерцијалним аукцијама је умањен, али је остварена корист у мањој вредности резерви, као и већој вредности расположивих производних капацитета.

На овај начин, иако на први поглед делује да је прекогранични преносни капацитет значајна препрека за димензионисање заједничке резерве (нарочито имајући у виду појаву загушења на свим границама и смеровима наше регулационе области), овим анализама би се могло доћи до потпуно супротних закључака, имајући у виду да је дошло до смањења потребног нивоа резерве самим тим што је заједничка за два система (мања је него када сваки систем има своју резерву) и ослобађања дела производних капацитета да изађу на тржиште.

Треба напоменути и да, за нас још увек необавезујућа, мрежна правила праве јасну разлику између капацитета резервисаног за заједничку резерву и размене заједничке балансне енергије. С тим у вези треба имати у виду и расположиви преносни капацитет који је преостео након унутардневних аукција капацитета, када се ова енергија заиста и размењује.

Може се очекивати да „Imbalance netting³³“ буде први облик размене балансне енергије у региону југоисточне Европе, који ће касније бити праћен и разменом терцијарне резерве. Претпоставља се да ће прекогранични преносни капацитет бити у потпуности алоциран након комерцијалних дневних аукција. Међутим, након завршеног процеса номинација планова рада, сви алоцирани капацитети чије су номинације и потврђене морају и да се реализују. У овом тренутку, у случају нетовања (потирања трансакција различитих смерова у истом износу) створио би се нови расположиви капацитет, који би се могао користити за унутардневну расподелу капацитета и размену резерве.

На основу резултата унутардневних аукција одржаних у Србији у току прошле године, може се закључити да је значајан износ капацитета ослобођен за потребе унутардневних алокација, али и да одзив трговаца који су захтевали и алоцирали капацитет није значајан. Из овога се може претпоставити да је значајан капацитет који је преостео након унутардневних номинација и који је расположив за размену резерве. Потребно је у наредном периоду урадити детаљну анализу расположивости прекограничних капацитета након потврде дневних планова рада и утврдити колико је заиста капацитета преостало за потенцијалну размену енергије за балансирање система.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

У ситуацији када је националним правилима о раду преносног система предвиђено да 300 MW укупне резерве за потребе секундарне и терцијарне регулације у оквиру контролне области Србије, мора да буде обезбеђено из домаћих капацитета, у условима постојања само једног снабдевача, а то је ЕПС, нереално је очекивати да је могуће обезбедити конкуренцију по овом основу. Отуда је изражен и ризик од злоупотребе доминантног положаја, те је неопходно **задржати регулацију цена закупа снаге за потребе секундарне и терцијарне регулације**, како би се спречио њихов неоправдан раст. Како се техничка и тржишна правила буду развијала у будућности и појавом нових произвођача електричне енергије, биће могуће да се створе претпоставке за настанак и развој тржишта за ове намене, при чему је неопходно да се претходно обезбеде техничке, правне и регулаторне претпоставке које би омогућиле несметано функционисање овог тржишта.

³³ Imbalance netting- потирање дебаланса два или више система у оквиру истог блока и избегавање активирања секундарне регулације у супротним смеровима

ИЗВЕШТАЈ ЗА 2017. ГОДИНУ

О НЕОПХОДНОСТИ ЗАДРЖАВАЊА РЕЗЕРВНОГ СНАБДЕВАЊА ЕЛЕКТРИЧНОМ ЕНЕРГИЈОМ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Одредбом члана 194. Закона о енергетици („Службени гласник РС”, број 145/14) прописано је да Агенција за енергетику Републике Србије (Агенција) сваке године процењује неопходност одржавања резервног снабдевања и његов утицај на конкуренцију на тржишту.

Чланом 192. истог Закона је предвиђено да право на резервно снабдевање имају крајњи купци који немају право на гарантовано снабдевање, и то у случају:

- стечаја или ликвидације снабдевача који га је до тада снабдевао;
- престанка или одузимања лиценце снабдевачу који га је до тада снабдевао;
- да није нашао новог снабдевача након престанка уговора о снабдевању са претходним, осим ако је престанак уговора последица неизвршавања обавеза плаћања купца;
- да није нашао новог снабдевача након престанка уговора о снабдевању са претходним, а припада категорији купаца којима се не може обуставити испорука електричне енергије у случају неизвршавања обавеза, у складу са овим законом.

У међународној легислативи и пракси, појам резервног снабдевача није једнозначно дефинисан. Ту се пре свега преплићу два појма „Default supplier“ и „Supplier of last resort“, при чему овај први појам не постоји у директивама ЕУ о унутрашњем тржишту електричне енергије, док се други јавља у члану 3 директиве ЕУ, али без додатне дефиниције. У законодавствима земаља чланица ЕУ могу са наћи дефиниције и једног и другог појма. Из тих дефиниција се може закључити да се ради о решавању истог проблема, с обзиром да се и један и други снабдевач именују од стране надлежног тела и у функцији су задовољавања потреба купаца у случајевима када су они остали без снабдевача без своје кривице или ако су неактивни и не могу да нађу снабдевача на тржишту, као и у ситуацијама када снабдевач банкрутира, односно престане са радом или истекне уговор о снабдевању и сл. Поређењем наведених тачака из члана 192. Закона са поменути дефиницијама, може се закључити да ови појмови одговарају појму резервног снабдевача који се користи у нашем Закону.

На основу истраживања које је радио ERGEG (European Regulators Group for Electricity and Gas)³⁴ у највећем броју земаља које су одговориле на упитник, за резервног снабдевача је одређен доминантан снабдевач. Резервни снабдевач се углавном бира кроз тендерску процедуру и на одређено време.

1. АНАЛИЗА РЕЗЕРВНОГ СНАБДЕВАЊА У СРБИЈИ

Отварањем слободног тржишта електричне енергије у Србији, од 2015. године, почео је да ради и резервни снабдевач, који има улогу да преузме снабдевање оних купаца који нису успели да обезбеде снабдевача на слободном тржишту или су изгубили снабдевача који их је до тада снабдевао (члан 192. Закона), а који немају право на гарантовано снабдевање. У Србији, резервни снабдевач ради и за општу друштвену корист, јер део предузећа и установе који зависе од буџета, не треба да остану без енергије када се буџетска средства не обезбеде благовремено. Идеја је да се преброди уклапање закона, подзаконских аката и процедура о којима купац мора да води рачуна, а који му понекада ограничавају могућност слободног и благовременог избора на тржишту.

³⁴ http://www.ceer.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Customers/Tab/E09-CEM-26-04_StatusReview_16-Jul-09.pdf

Цена резервног снабдевања је виша од тржишне и тиме се купци стимулишу да што краће користе овакав начин снабдевања.

1.1 Разлози за коришћење резервног снабдевања у Србији

Пракса показује да је најчешћи разлог коришћења услуге резервног снабдевања пропуштање или немогућност купца да нађе новог снабдевача са којим ће уговорити снабдевање пре него што престане уговор о снабдевању са претходним снабдевачем, које је у великом броју случајева узроковано:

- дужим трајањем поступка јавне набавке од планираног, пропуштањем купца да благовремено распише јавну набавку (при чему је у највећем броју случајева ово пропуштање јавних предузећа, установа и других корисника буџетских средстава узроковано кашњењем надлежних органа да одобре буџет за наредну пословну годину);
- отварањем стечајног поступка над купцем, реструктурирањем предузећа која се припремају за продају са унапред припремљеним планом реорганизације (УППР), блокадом рачуна купца у дужем периоду, а из којих разлога купац има тешкоће да на тржишту пронађе снабдевача који је заинтересован да са њим уговори снабдевање
- неинформисаношћу поједних купаца о последицама које наступају за случај пропуштања благовременог уговорања снабдевања или покретања поступка промене снабдевача на месту испоруке

У пракси се показало да снабдевачи коју послују на слободном тржишту нису спремни да снабдевају купце који имају или могу имати проблем уредног измирења обавеза за електричну енергију. Највећи део ових купаца нема право на гарантовано снабдевање, при чему Закон и подзаконска акта прописују да управо овим купцима није дозвољено обуставити испоруку због њихове улоге (школе, болнице...), па се у пракси дешава да се овим купцима наставља испорука и након истека Законом прописаног рока од 60 дана.

Иако је у средставима јавног информисања и на интернет страници Агенције било доста информација о правима и обавезама купаца у условима слободног тржишта електричне енергије, купцима, посебно онима који зависе од својих оснивача или су корисници буџетских средстава, требало је доста времена да се навикну на обавезу да уговарају снабдевање на слободном тржишту.

1.2 Број мерних места на резервном снабдевању

У наредној табели су приказани подаци за 4 месеца са бројем мерних места за које је фактурисано резервно снабдевање, као и проценат учешћа појединих разлога за коришћење резервног снабдевања.

Табела 13-1: Број мерних места на којима је фактурисано резервно снабдевање по месецима

Месец	Број мерних места на резервном снабдевању	Разлози за резервно снабдевање			
		Јавне набавке	Стечај и УППР	Остали	Процентуално учешће ЈН
Дец. 2016	3.730	2.918	102	710	80%
Јан. 2017	5.521	3.123	164	2.234	58%
Феб. 2017	4.438	3.049	55	1.334	70%
Мар. 2017	4.841	3.625	52	1.164	76%

Укупан број мерних места у Србији која се снабдевају на слободном тржишту је око 350.000, што значи да је учешће броја мерних места на резервном снабдевању у 2016. било око 1,3%.

1.3 Енергија коју испоручује резервни снабдевач

Енергетски, учешће резервног снабдевања у снабдевању крајњих купаца константно опада и у 2016. је било 1,6%.

Табела 13-2: Процентуално учешће резервног снабдевања у снабдевању крајњих купаца

Година	Потрошња крајњих купаца				
	Укупна	На слободном тржишту	Резервно снабдевање	Учешће (%)	
				3/1	3/2
	1	2	3		
2014	27.664	10.160	842	3,0	8,3
2015	28.531	10.683	543	1,9	5,1
2016	28.820	12.681	207	0,7	1,6

1.4 Трајање резервног снабдевања

Законом је прописано да резервно снабдевање може да траје максимално 60 дана. У пракси, у већини случајева, купци су користили своје законско право од 60 дана непрекидног резервног снабдевања. За кориснике јавних средстава и буџетске кориснике просечно коришћење резервног снабдевања је 6 месеци. Дешавало се спорадично, да је, у складу са Одлуком Владе Републике Србије, неколико корисника користило резервно снабдевање 39 месеци, јер према другим законским решењима не могу бити искључени са мреже.

2. ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

У наредном периоду се очекује даље отварање тржишта за купце који губе статус малог купца и може се очекивати да ће значајан број њих користити право на резервно снабдевање у прелазном периоду.

С обзиром на досадашње искуство, може се закључити да резервно снабдевање ефикасно помаже да се не блокира рад институција значајних у здравству, образовању, комуналним услугама, итд, а нема битног утицаја на конкуренцију на тржишту, с обзиром на мало и опадајуће учешће резервног снабдевања у укупно продатој енергији на слободном тржишту

Да би резервно снабдевање даље губило значај, потребно је да се ради на повећавању информисаности купаца, као и на хармонизацији подзаконских аката и уређивању процедура и рокова, посебно у области јавних набавки које се односе и на набавку електричне енергије.

На основу свега изнетог, **неопходно је задржати функцију резервног снабдевања.**